

OPEN MONU MENTEN DAG

20 24

Terneuzen

Voorwoord

Op zaterdag 14 en zondag 15 september 2024 staat Nederland weer in het teken van Open Monumentendag. In Zeeuws-Vlaanderen stellen zo'n 45 monumenten hun deuren voor u open op zaterdag 14 september. De monumenten in de gemeente Hulst doen dit ook op zondag 15 september. Bezoek één van de vele musea, rijd een rondje met de Zonnetrein, geniet van een prachtig uitzicht vanaf één van de torens, volg een rondleiding in het stadhuis van Hulst of Terneuzen of leer meer over de techniek van een molen. U bent van harte welkom!

Erfgoed van routes, netwerken en verbindingen

Zeeuws-Vlaanderen heeft een rijke historie. Dat ziet u terug in het Zeeuws-Vlaamse erfgoed en aan de vele monumenten. Tijdens Open Monumentendag zetten we deze monumenten in het zonnetje. Het thema van dit jaar is 'erfgoed van routes, netwerken en verbindingen'. Stippel uw route door Zeeuws-Vlaanderen uit en bezoek de mooiste monumenten! Hoewel elk monument een eigen verhaal heeft, zijn ze ook met elkaar verbonden. Want samen vertellen zij de geschiedenis van Zeeuws-Vlaanderen.

Onderweg

Ook de drie Zeeuws-Vlaamse gemeenten verbinden zich door voor de tweede keer de Zeeuws-Vlaamse brochure te presenteren. Hierin vindt u informatie over alle monumenten die dit jaar te bezoeken zijn. Het helpt u op weg om uw persoonlijke route samen te stellen en uw favoriete monumenten te bezoeken. De kaartjes laten zien waar de monumenten te vinden zijn. Ga tijdens Open Monumentendag op pad en laat u onderweg verrassen.

Geniet

Zonder de medewerking van alle monumenteigenaren, -beheerders en vrijwilligers is Open Monumentendag niet mogelijk. Zij zetten de deuren open, organiseren activiteiten en bezorgen u een leuke dag. Bedankt daarvoor! Pak deze kans en ga samen op pad. Geniet van uw Open Monumentendag en deel uw favoriete monumenten via social media met de hashtag #OMD2024.

We wensen u veel plezier!

Gemeente Sluis, Terneuzen en Hulst

Marian van Oostenbrugge- Bertou
Wethouder Sluis

'De slogan van Open Monumentendag 2024 is 'onderweg!' Als u in de gemeente Sluis onderweg bent, komt u allerlei monumenten tegen. Musea, molens, kerken, het Belfort. Ze vertellen allemaal een verhaal. En samen vertellen ze het verhaal van West Zeeuws-Vlaanderen. Tijdens Open Monumentendag openen ze hun deuren. En delen zij hun verhaal met u. Laat u verrassen en leer meer over onze mooie streek. Een streek met een rijke historie. Ik wens u alvast veel plezier!'

Jeroen de Buck
Wethouder Terneuzen

'Open Monumentendag biedt een unieke gelegenheid om het erfgoed van onze gemeente te ontdekken. Musea, kerken, molens en andere historische gebouwen openen hun deuren voor het publiek. Bij veel monumenten staan enthousiaste vrijwilligers klaar om u rond te leiden en u meer te vertellen over onze geschiedenis. Trek eropuit en laat u inspireren door de verhalen achter onze monumenten. Ontdek de betekenis van deze bijzondere plekken en ervaar hoe ze ons verleden tot leven brengen.'

Gino Depauw
Wethouder Hulst

'Hulst is een groot openlucht museum. Toch zijn de Open Monumentendagen extra bijzonder. Juist op die dagen – 14 en 15 september – kunt u bij veel monumenten gewoon lekker binnenlopen. Op veel plaatsen nemen vrijwilligers u mee in verhalen over het gebouw. Dat maakt dat de gebouwen meer gaan leven. Er zijn ook jaarlijks gebouwen die normaal gezien niet te bezoeken zijn. Op Open Monumentendag kan dat dan wel. Dat maakt het extra leuk. 'Onderweg' is dit jaar de slogan. Ik hoop velen van u op 14 of 15 september onderweg tegen te komen!'

1. Burgerweeshuis
2. Museum Cultuurforum Aardenburg
3. Sint Baafskerk
4. Mariakerk
5. Korenmolen Nooitgedacht
6. Grote Kerk
7. Molen Nieuwvliet
8. Molen Retranchement
9. Sint Annakerk
10. Het Belfort
11. Molen de Brak – anno 1739
12. De Kruisdijkschans
13. 't Kerkje
14. Museum Het Bolwerk
15. Mauritskerk
16. Molen De Witte Juffer

Burgerweeshuis

Weststraat 22, Aardenburg

Tijdens de Open Monumentendag is het voormalig 'Burgerweeshuis' uitzonderlijk open voor het publiek! De monumentale panden in de Weststraat 20, 22 en 24, gebouwd in 1631, deden dienst als armenhuis, weeshuis en bestuurderslokaliteit van de regenten.

In de Weststraat 22 bevindt zich de fraaie regentenkamer, die nu nog gebruikt wordt als vergaderruimte. Deze is uitgevoerd in neorenaissancestijl. Voor Nederland een zeldzaamheid.

Een ervaren gids neemt u mee in de geschiedenis van dit prachtige pand. Met verhalen over binnenmoeders en -vaders, saucijzenbroodjes met nieuwjaar en de wroeging van een kaperkapitein.

Met dank aan de Commissie van Beheer voor de welwillende medewerking.

Weststraat 22, Aardenburg
Open van 11.00 tot 17.00 uur

Museum Cultuurforum Aardenburg

Sint Bavostraat 3, Aardenburg

Als u door Aardenburg rijdt, dan valt het meteen op dat dit stadje een rijke historie kent. De markante gebouwen ademen een rijk verleden uit en ook in het landschap ziet u de resten van een rijk verleden terug.

Een jaar of vijftig geleden ontdekten wetenschappers dat Aardenburg een rijke archeologische locatie is. Het bleek dat de Romeinen er 2000 jaar geleden een castellum hebben gebouwd. Ofwel een legerkamp. De resten van dit legerkamp zijn opgegraven. Net als een groot aantal Romeinse voorwerpen.

Het legerkamp in Aardenburg was één van de legerkampen die de Noordelijke grens van het immense Romeinse Rijk moest verdedigen. Ook wel bekend als de Romeinse Limes.

Langs deze gehele oude grens zijn veel overblijfselen in de grond bewaard gebleven en gevonden. Daarmee is de Limes het grootste archeologische monument van Nederland. In 2021 werd deze Neder-Germaanse Limes, de officiële naam van dit deel van de grens, erkend als UNESCO Werelderfgoed.

In het splinternieuwe museum laten wij u een stukje van deze bijzondere Romeinse geschiedenis zien. Kom met het hele gezin en ga op ontdekkingstocht door onze eigentijdse en interactieve tentoonstelling over Romeins Aardenburg. Verwacht geen vitrines vol objecten of eindeloos lange teksten. Dit is een museum waar u archeologie en geschiedenis beleeft en waar u iets kunt doen.

Kijk op de website www.cultuurforumaardenburg.nl of volg de sociale mediakanalen voor actuele informatie over de gratis activiteiten die op zaterdag 14 september 2024 worden georganiseerd. Wilt u meer weten over de bijzondere geschiedenis van Aardenburg? Boek dan als aanvulling op uw museumbezoek een rondleiding bij Het Gidsengilde Aardenburg.

Gidsengilde Aardenburg

Tijdens Open Monumentendag verzorgt het Gidsengilde Aardenburg twee gratis wandelingen langs het erfgoed van de stad en brengt de historie van Aardenburg tot leven.

Aardenburg is één van de oudste stadjes van Zeeland. In de wijde omgeving bekend als de Kikkerstad. De gids neemt u mee langs de voormalige middeleeuwse markt, de Sint Baafskerk (één van de oudste kerken van Nederland), de maquette van het Romeinse castellum, de Kaaipoort met de Kikkerfontein, de Heilige Maria Hemelvaartkerk en de Doopsgezinde kerk. De gids vertelt over Romeinen, Vlaamse graven, Hollandse stadhouders, Tachtigjarige Oorlog, het Rampjaar 1672 en de Berenning, Tarzan, Onze-Lieve-Vrouw met de inktpot en nog veel meer.

De wandeling start bij het Romeins archeologisch museum aan de Sint Bavostraat 3, aan de voet van de toren van de Sint Baafskerk. Vertrektijd van de wandeling is om 10.30 uur en om 14.30 uur en de wandeling duurt ongeveer twee uur. Deelname is gratis en aanmelden kan door een e-mail te sturen naar gidsengilde@cultuurforumaardenburg.nl.

Sint Baafskerk

Sint Bavostraat 5, Aardenburg

De Sint Baafskerk is het oudste gebouw van Aardenburg. De kerk werd gesticht door monniken van de Sint Baafsabdij uit Gent in 959. In het oudste deel van de kerk vindt u bouw materiaal dat vermoedelijk afkomstig is van het Romeinse Castellum uit de jaren 175 tot 270 na Christus.

In de dertiende eeuw werd de kerk uitgebreid in een stijl die een overgang vormt tussen de Romaanse en Gotische bouwstijl: de 'Scheldegotiek'. Halverwege de veertiende eeuw werd de kerk nogmaals uitgebreid, in 'Hoog-Gotische stijl'. Vanaf de veertiende eeuw tot de reformatie werd de kerk herhaaldelijk beschadigd door diverse strijdende partijen en in 1582 werd nog door de Fransen het lood van de kerk geroofd.

In de zeventiende eeuw waren een aantal grote restauraties nodig omdat, de inmiddels Hervormde kerk, veel te lijden had gehad van de Tachtigjarige Oorlog. Tijdens deze restauraties werd een gevelsteen geplaatst met het jaartal 1646 en daarboven het wapen van de generaliteit. Bij deze restauratie werd ook bouw materiaal gebruikt van de andere Aardenburgse kerk 'de Mariakerk'.

In de Tweede Wereldoorlog werd de Sint Baafskerk opnieuw getroffen door oorlogsgeweld. In de periode daarna volgde de laatste grote restauratie. Tijdens deze restauratie werden grafzerken van de Mariakerk ontdekt, die ondersteboven als stoeptegels waren gebruikt. Bij het opnieuw uitgraven van de vloer stuitte men op een aantal beschilderde grafkelders uit de dertiende en veertiende eeuw. Een aantal hiervan werden in een betonnen kist gegoten en deze sarcofagen staan in de kerk opgesteld. Bijzonder is de sarcofaag voorstellende Sint Sebastiaan, beschermheilige van onder andere de schutters.

Aan de noordzijde van de kerk bevindt zich het Romeins museum. Het museum en de Sint Baafskerk werken samen. Er is een bijzondere VR-presentatie te zien in de kerk over de geschiedenis van de kerk van het jaar 959 tot 1672.

Tijdens Open Monumentendag op zaterdag 14 september 2024 organiseren we in de Sint Baafskerk in Aardenburg een spannend avontuur. Onder begeleiding van een gids

kunt u de grote toren beklimmen! De minimale leeftijd is 12 jaar. De eerste beklimming is voorzien rond 10.30 uur. De beklimming kost 5,- euro per persoon. Dit is inclusief een kopje koffie of koel drankje.

Nieuw in de kerk is de expositie van Petronella Moens. Ook is het kruisbeeld van kunstenaar Omer Gielliet in de voorkerk te bezichtigen.

Mariakerk

Prinsestraat 17, Cadzand

De Mariakerk is een tweebeukige hallenkerk en is opgebouwd uit gele Vlaamse baksteen. De Zuidbeuk is vermoedelijk gebouwd tussen 1250 en 1300 en de noordbeuk in het begin van de 14e eeuw.

De stijl is in hoofdzaak vroeg-gotisch (Scheldegotiek). De zware zuilen zijn nog Romaans. De kerk had vroeger een hoge, plumpe toren, Sint Lambert genoemd. Dit was een baken voor de zeelieden. De Lambertustoren liep gevaar in te storten en werd in 1677 afgebroken. De stenen werden gebruikt voor restauratie van de kerk en de pastorie. Nadien volgden meer aanpassingen.

In 1930 werd de kerk grondig gerestaureerd. Het houtsnijwerk van de banken uit 1650 werd als versiering van de nieuwe banken gebruikt en er werden gebrandschilderde ramen geschonken. De gemeente Cadzand verving de dakruiter door de huidige renaissance-toren.

Bij de bevrijding van Zeeuws-Vlaanderen in 1944 werd door hevige beschietingen veel schade aan de kerk toegebracht. De gebrandschilderde ramen gingen op één na verloren. Gespaard, en nog te zien, werd 'het Lam Gods' (Agnus Dei). De oorlogsschade werd hersteld. Met hulp van

Monumentenzorg is in 1962 de pastorie afgebroken. In 1963 werd op de fundamenteën van de sacristie de consistorie tegen de kerk aangebouwd.

De Mariakerk, een rijksmonument, is eigendom van de Protestantse Gemeente De Westhoek te Sluis. Er worden regelmatig kerkdiensten gehouden. In de zomerweken zijn er ook Duitstalige kerkdiensten voor toeristen.

Daarnaast heeft de kerk een brede dorpsgerichte functie. De kerk is beeldbepalend voor Cadzand-Dorp, is beschikbaar als expositieruimte, locatie voor een (burgerlijk) huwelijk, concerten en diverse bijeenkomsten. In de kerktuin heeft de Stichting Wereldvredesvlam een plaats gevonden voor haar monument.

De Stichting Behoud Dorpskerk Cadzand, opgericht in 1999, zet zich op verschillende manieren in om de Mariakerk in goede conditie te houden.

De Mariakerk is te bezichtigen op zaterdag 14 september 2024 van 10.00 tot 17.00 uur.

Korenmolen Nooitgedacht

Zuidzandseweg, Cadzand

Zaterdag 14 september 2024 wordt de korenmolen Nooitgedacht in Cadzand opengesteld voor een rondleiding in het kader van het landelijke thema 'Erfgoed van routes, netwerken en verbindingen'. Hoe mooi is het om onderweg te zijn en in het mooie Zeeuwse landschap een korenmolen te treffen die met een rijke historie al jaren deel uitmaakt van het beeld bepalende silhouet van het dorp Cadzand. In 2023 bestond de molen 125 jaar.

De net voor de molenbrand in 1974 opgerichte Stichting Molenbehoud West-Zeeuwsch-Vlaanderen beheert de molen, waarna de molen een metamorfose onderging. De witte stenen romp met rode boogjes boven de deuren en vensters kreeg toen weer zijn originele rode bakstenen kleur. De in 1947 aangebrachte Van Bussel stroomlijnwieken maakten plaats voor fokwieken met remkleppen op de vier enden. De molen beschikt nu over twee koppels maalstenen. De ene voor tarwe en de andere voor diervoeder. De koppel maalstenen voor diervoeder

worden niet meer gebruikt. De builmachine wordt gebruikt om de zemels vanuit het tarwemeel te scheiden waardoor tarwebloem wordt gemaakt.

Een molen is een bijzonder monument. Een werktuig, een machine om van tarwe meel te maken. De bouw van de constructie om alle met elkaar verbonden werktuigen te laten bewegen, is een bijzonder vernuftige installatie. Het idee om de energie uit de wind te gebruiken om een werktuig in werking te zetten is en blijft een bijzonder schouwspel. Draaiende wielen en assen, met elkaar verbonden om de energie om te zetten in een malende werking. Alle elementen die nog zijn om dit proces te kunnen laten werken staan met elkaar in verbinding. Statische en dynamische verbindingen. Uniek hoe deze vele honderden jaren geleden zijn bedacht en nog steeds functioneren en door vrijwilligers in stand worden gehouden.

Tijdens Open Monumentendag op 14 september 2024 kunt u onderweg op uw route de molen bezoeken en de diversiteit aan verbindingen bekijken. Een molen kan veilig werken als alle nodige verbindingen met elkaar verbonden zijn. Komt u langs om deze monumentale verbindingen te bekijken? Laat u verrassen hoe alle onderdelen met elkaar verbonden zijn en daardoor kunnen samenwerken om uiteindelijk een alledaags product als meel te kunnen produceren.

Namens de Stichting Molenbehoud West-Zeeuwsch-Vlaanderen bent u van harte welkom om tijdens uw route onderweg de korenmolen Nooitgedacht in Cadzand te bezoeken. Voor meer informatie over de molen kijkt u op de website www.molencadzand.nl.

Grote Kerk

Markt 1, Groede

De oudste kerk van Groede dateert uit de late 13e of begin 14e eeuw. Bij de grote overstroming van 1375 verdwenen het dorp en de kerk in de golven. Kort daarna is er op dezelfde plaats een drie-beukige kerk gebouwd. Deze vormt nog steeds de grondslag van de huidige kerk. De stevige bakstenen toren met vierkante onderbouw met steunberen en een achzijdige bovenbouw heeft de eeuwen nog het best doorstaan. De kerk van Groede behoorde tot de aanzienlijkste van de regio. Deze bezat veel kerkschatten en 174 ha landbouwgrond. Met de Reformatie in 1579 kwam hieraan abrupt een eind.

Oorlog en zout water

Tijdens de Tachtigjarige Oorlog zetten de twee strijdende legers, enerzijds de Hertog van Parma en anderzijds Prins Maurits van Oranje, de polders onder water. Het dorp Groede met de kerk verviel daardoor tot een ruïne. Het kerkgebouw heeft door de inundatie dertig jaar lang in het zoute water gestaan. Pas tijdens het Twaalfjarig Bestand van 1609 tot 1621 werd er opnieuw bedijkt. Dit onder andere door de gebroeders Cornelis - en Jacob Cats. Vanaf 1625 werd er weer gewerkt aan de opbouw van de kerk. In september 1635 vond de oplevering plaats. Door de komst van veel Walen, protestantse vluchtelingen uit Frankrijk die zich hier vestigden, werd er in 1622 een zelfstandige Waalse kerk gesticht in de toen dichtgemetselde zuidelijke beuk. Tot 1817 maakten twee kerkgenootschappen, de Nederduits Gereformeerde Kerk en de Waalse of Franse Kerk, gebruik van de kerk. Echter de financiële steun van de 'tienden heffers' (belasting) bleef na de herbouw van 1635 uit. Met name de familie Cats liet het afweten. Dit ondanks de grote zakelijke belangen die Jacob Cats had in het toenmalige Staats-Vlaanderen. Een in 1668 ingezette juridische procedure door de kerk tegen de familie Cats, om hun verplichtingen tegenover de kerk na te komen, heeft 29 jaar geduurd. In 1699 werd door de hoogste rechtbank, de Raad van Brabant, het 'doodvonnis' over de kerk uitgesproken. Als uiterste noodmiddel is de laatste resterende grond verkocht.

Renovatie

In 1740 kwam er eindelijk weer wat financiële ruimte, verstrekt door de Staten Generaal. Toen heeft er een goede opknabbeurt plaatsgevonden. Uiteindelijk heeft de familie Cats in 1794 nog een flinke donatie gedaan. De huidige dooptuin, de preekstoel en de Cats-bank getuigen daar nu

nog van. De zandloper bij de preekstoel gaf aan hoe lang de preek duurde. Tussen de jaren 1818 en 1868 is er diverse keren (groot) onderhoud gepleegd. Tijdens de restauratie van 1976 werd al duidelijk dat er nog meer gerestaureerd moest worden. Door de zoutindringing uit het verleden vielen er soms grote stukken stucwerk uit de muren en het plafond. De veiligheid kwam in het geding. Door het uitblijven van overheidssteun heeft de bevolking rond 2009 zelf actie ondernomen en de kerk ingepakt met lakens. Dit om de 'schande te bedekken'. Dit heeft veel publiciteit opgeleverd en het Rijk ertoe gezet om een bedrag van 1,5 miljoen euro beschikbaar te stellen. In 2009 en 2010 zijn de kerk en toren volledig gerestaureerd. Er vond toen ook een eigendomsoverdracht van de kerkelijke gemeente naar de Stichting Grote Kerk Groede plaats. Tevens is de inrichting aangepast aan multifunctioneel gebruik. Het kerkorgel is gerestaureerd en in 2016 weer in gebruik genomen.

Groede en de Tweede Wereldoorlog

Bij de bevrijding van West-Zeeuws-Vlaanderen heeft Groede in de herfst van 1944 de status van Rode Kruisdorp gekregen. Op het dak van de kerk was een groot rood kruis geschilderd. Veel geëvacueerde bewoners en gewonden vonden toen in de kerk onderdak. Vermeldenswaardig is nog de tekst die aangebracht is op het voormalig knekelhuis aan de noordzijde. Een tekst die eeuwigheidswaarde heeft.

*Soo gy nu zyt
Waren wij voor dezen
Soo wy nu zyn
Sult gy haast wesen
Anno 1752*

Molen Nieuwvliet

Molenweg 3, Nieuwvliet

De molen van Nieuwvliet aan de Molenweg 3 heeft een monumentale status. Het is een naamloze stenen grondzeiler die gebouwd is in 1850 door Charel Cappon.

Tot 1954 is de molen als korenmolen in gebruik geweest. In 1959 is de molen leeggehaald. In 1979/1980 werd de molen gerestaureerd en werd hij opnieuw in gebruik genomen. Sinds 1988 is de molen eigendom van de Stichting Molen Nieuwvliet en heeft een ANBI status.

De vrijwilligers van deze stichting doen er alles aan om de molen in stand en maalvaardig te houden. Het draaiend houden van de wieken is bij vele molens in Nederland momenteel een probleem. Gelukkig niet in Nieuwvliet. In 2021 zijn er nieuwe roeden ingezet, omdat er een constructiefout zat in de gedeelde roeden.

In 2020/2021 vond er ook een grote restauratie plaats. De molen staat er momenteel bouwtechnisch goed bij en ieder jaar wordt het gewenste en noodzakelijke onderhoud uitgevoerd.

De Stichting Molen Nieuwvliet heeft het voorrecht om één van de jongste Nederlandse molenaars als molenaar aan zich te kunnen binden. Thijs Groosman is een gedreven vakman. Hij zorgt voor zelfgemalen meel, speltmeel, speltbloem, pannenkoekenmix en bakbenodigdheden. U kunt dit allemaal in het winkeltje kopen in de molen.

De deuren van de molen staan niet alleen tijdens de Open Monumentendagen open. U kunt iedere woensdag- en zaterdagmiddag van 13.00 tot 17.00 uur de molen bezoeken.

Wij hopen u te mogen begroeten op de molen. U mag overal rondkijken en de trappen beklimmen om de zolders te betreden. Uw vragen worden beantwoord en vaak is er tijd om de werking van de molen uit te leggen. De vrijwilligers delen graag hun passie! Kortom de deur staat voor u open!

Contactgegevens

E-mail: info@molennieuwvliet.nl

Molen Retranchement

Molenstraat 1, Retranchement

De molen van Retranchement is één van de oudste staakmolens van Nederland, van rond 1643. In heel Zeeland staan er nog maar vier. Hiervan staan er twee in Zeeuws-Vlaanderen. Daarnaast is deze molen de enige staakmolen met een pelinstallatie voor gerst.

In 1717 is de molen herbouwd, nadat die was omgewaaid. De herbouw vond plaats met de nog bruikbare onderdelen van de omgewaaide molen. In de Tweede Wereldoorlog raakte de molen zwaar beschadigd. In 1948 is de molen niet nauwkeurig hersteld, de wieken kwamen van een molen uit Oostburg. In 1982/1983 werd de molen grondig opgeknapt. Hierbij heeft men veel onnauwkeurigheden uit de naoorlogse periode zoveel mogelijk ongedaan gemaakt.

Tijdens de grondige restauratie van 2002/2003 is de situatie van voor 1948 helemaal hersteld. Nu ook inclusief de pelsteen.

Naast de molen is een klein informatiecentrum over de geschiedenis van Retranchement in het algemeen en de molen in het bijzonder. Er bevindt zich hier onder andere een tekening van de opengewerkte molen. Tijdens Open Monumentendag is de molen geopend op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur. De entree is gratis.

Sint Annakerk

Nederherenweg 1, Sint Anna ter Muiden

Sint Anna ter Muiden is de aangewezen plek en de start om onderdelen van het thema van Open Monumentendag 2024 te gaan ontdekken! Zo vindt u er bijvoorbeeld:

- de authentieke inrichting van een Nederlands Hervormd kerkje;
- de archeologische vondsten in de Sint Annakerk;
- het wijds uitzicht vanaf de toren over de Zwinstreek;
- de Verdwenen Zwinhavens aan de hand van de fietsroute;
- de grensoverschrijdende wandeling naar Retranchement langs grenspalen, redoutes en polderdijken;
- een ritje met een antieken koets met Lipizzaner paarden door Sint Anna ter Muiden;
- de tafel met uitgebreide documentatie over de kerk en Sint Anna ter Muiden;
- de tentoonstelling 'Verhalen over de kerk' van BOEi in de tuin.

Zaterdagmiddag 14 september is er een optreden van muziekgroep 'Across the hedge' en op zondagmiddag 15 september een orgelspel op het 150 jaar oude Knipscheerorgel. Tijdens de openingsuren van 10.00 tot 17.00 uur is de kerk open. U kunt er terecht voor het volgende:

- voor het bezichtigen van het oorspronkelijke interieur met talloze ornamenten en de grafzerken in de haltoren;
- is Ids Haagsma van Architext uit Haarlem aanwezig om aan de hand van het stadsalbum 'In de Deemstering' iedereen van informatie te voorzien over het rijke stadje Sint Anna ter Muiden;
- is er de mogelijkheid om de toren te beklimmen en te genieten van het uitzicht over de Zwinstreek met aansluitend een bezoek aan het open terras voor een drankje van huisbrouwerij De Halve Maan uit Brugge!

De activiteiten van Open Monumentendag 2024 in Sint Anna ter Muiden worden mede mogelijk gemaakt door de gemeente Sluis.

De Sint Annakerk

De ontstaansgeschiedenis van Sint Anna ter Muiden start in het begin van de 12e eeuw. Een zware storm en stormvloed teisterde de kust. Toen de zee terugtrok, ontstond er een natuurlijke geul, het Zwin. De nieuw gevormde zeearm

was één van de belangrijkste handelswegen van West-Europa. Aan de linkeroever van het Zwin ontstonden nederzettingen, onder andere Mude (Sint Anna ter Muiden), Hoeke en Damme. Als enige stad aan de rechteroever ontwikkelde zich Lamminsvliet (Sluis).

Vanaf de 14e eeuw nam de verzanding erg toe. Eerst werd Brugge onbereikbaar, daarna Damme. De havenfuncties werden overgenomen door Sint Anna ter Muiden en Sluis. Door de vele inpolderingen werd de zeearm definitief afgesloten van de zee.

De imposante vierkante stompe toren van de Sint Annakerk is vanuit de wijde omtrek goed te zien. Het overblijfsel van wat eens een gotische katholieke kruiskerk uit de veertiende eeuw is geweest, torent boven alle huizen van Sint Anna ter Muiden uit. Het koor, het schip en de zijbeuken zijn in de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) verwoest. In de loop der tijd verdween ook de torenspits. In 1653 wordt tegen de zuidmuur van de toren een hervormde kerk gebouwd. De consistorie is van iets latere datum. Sinds 2013 is de kerk in het bezit van BOEi.

Contactgegevens

Henk Masclee

T: 0031 (0)6-37192621

E: hjmasmms@kpnmail.nl

W: www.openmonumentendag.nl

Het Comité Open Monumentendag wil in vervolg op voorgaande jaren het cultureel erfgoed in Sint Anna ter Muiden meer toegankelijk maken en het daarmee onder de aandacht brengen bij een breed publiek.

Het Belfort

Groote Markt 1, Sluis

In het gezellige centrum van het Zeeuws-Vlaamse koopstadje Sluis staat het Belfort, het enige belfort van Nederland. Het Belfort van Sluis werd gebouwd in de 14e-15e eeuw. Een belfort is van oorsprong een middeleeuwse, Vlaamse toren met klokken die werden geluid bij belangrijke gebeurtenissen. Bijvoorbeeld een brand, de nadering van een vijandelijk leger of de afkondiging van een wet. Later duidde men er het stadhuis mee aan waar de belforttoren deel van uitmaakte. Een belfort was (en is) het toonbeeld van stedelijke trots, prestige en gezag.

Museum het Belfort

Het Belfort is een gebouw waar vele elementen samenkomen: het bestuur van de gemeente Sluis zetelt in de raadzaal, maar ook huwelijksvoltrekkingen, concerten, lezingen, geschiedenisvertellingen en moderne beeldende kunst bieden de inwoners van Sluis en de vele bezoekers een bijzondere en rijke ervaring.

De raadzaal

De historische raadzaal is de mooiste zaal van het Belfort. Deze is versierd met wapenschilden en balkdecoraties en is verder 'aangekleed' met schilderijen uit de 17e en 18e eeuw, middeleeuwse voorwerpen en een indrukwekkend, uitbundig gedecoreerd vierschaarhek uit de 18e eeuw.

De burgemeesterskamer

De burgemeesterskamer is een kostbaar versierde pronkzaal, met weelderig goudlerenbehang en Sluise portret- en stadsschilderijen uit de afgelopen twee eeuwen. Bovendien staat er fraai Vlaams en Zeeuws meubilair uit de 17e-19e eeuw.

De raadselder

Het onderste en oudste deel van het Belfort is de raadselder. Hier zijn historische en kunsttentoonstellingen te zien. In een hoek bevindt zich de oude gevangenis met een echte pijnbank en een (nieuwe) gevangene...

De Belforttoren

Hoog in de Belforttoren staat een houten beeldje, genaamd "Jantje van Sluis". Dit mannetje in 17e eeuwse klederdracht slaat met zijn hamer de tijd op de klokken. Hij is de 'held van Sluis' omdat hij Sluis redde van een Spaanse aanval. Eenmaal boven is er een prachtig uitzicht over Sluis en het West-Zeeuws-Vlaamse platteland.

Openingstijden

Een museumbezoek is mogelijk op woensdag t/m zondag van 13.00 tot 16.30 uur.

Het museum is alleen tijdens openingstijden bereikbaar op 06-82484657 (b.g.g. 06-82375452).

Stadsbeiaardier

Onze stadsbeiaardier Piet Hamelink bespeelt iedere zondag van 15.30 uur tot 16.30 uur het carillon van het Belfort.

Open Monumentendag

Tijdens Open Monumentendag bezoekt u het Belfort gratis. Deze twee dagen staat er op iedere etage een vrijwilliger om extra uitleg te geven.

Molen de Brak – anno 1739

Nieuwstraat 26, Sluis

In de Middeleeuwen bezat Sluis een tiental molens, waarvan er in 1920 nog maar drie over waren. De enige nog overgebleven molen van Sluis op 't Meul'ende (Moleneind) is molen 'de Brak'. Deze windkorenmolen werd genoemd naar een Frans jachthondenras (Braque) die hun neus in de wind steken tijdens het jagen. Net zoals de molen zijn wieken tegen de wind richt voor een optimaal rendement. De molen werd gebouwd in 1739 en was de eerste stenen molen in de streek. Boven de deur aan de noordzijde is een gevelsteen aangebracht met verwijzing naar de naam. In 1944 brandde De Brak door oorlogsgegeweld af. In 1950 werd de molen gerestaureerd. De laatste restauratie was in 2011. De molen is een zogenaamde 'bovenkruier met stelling' met zes zolders.

De Kap

De Kapzolder is 360° draaibaar op de windrichting. Het bovenaanzicht in deze laat de belangrijkste onderdelen zien van de kap met hun specifieke benaming. Dit aanzicht laat u het Engels kruierwerk zien wat in deze molen gemonteerd is en het mogelijk maakt om de kap met het wiekenkruis op de wind te kruieren (draaien). Op deze zolder ziet u de grote liggende gietstalen as welke gegoten is in gieterij 'De Prins van Oranje' in Den Haag.

Het hier omheen gebouwde grote bovenwiel, ook wel remwiel genoemd, is omgeven door vangstukken van wilgen- of olmenhout. Deze zijn onderling verbonden door middel van maanzijzers en liggen vast aan het rechtse voeghout. Met de draairichting van dit wiel mee is het andere einde verbonden aan de vangbalk welke bij een neergaande beweging de vangstukken rondom het wiel spant en daarmee de rem in werking zet. Dit noemen we het vangen van de molen.

De Maalzolder

De Kruilier - dit systeem maakt het mo-

gelijk, om door middel van de verbonden schuine schoren, de dwarsbalken die door de kap steken (de korte en de lange spruit) en het ondersteunend Engels kruierwerk wat zich onder de kap bevindt, om het wiekenkruis in de windrichting te kruieren.

Het wiekenkruis bestaat uit een binnenen buitenroede. Deze zijn geborgd met keerklossen, roewiggen en spitijzers. Een roede heeft op deze molen een totaal lengte van 23 meter 80. De roede-opbouw ofwel het wiekenkruis is hier uitgerust met het systeem van 'Van Bussel' met remkleppen. De roede is voorzien van een stroomlijnneus en de zeeg van het hekwerk is minder diep gezet. Deze lepelvorm heeft voordelen, als zijnde de zeislag verminderd wordt, hogere trekkracht, de molen draait regelmatig en heeft een goede aërodynamische werking door de stompe neus. Daarnaast is het stormveilig omdat het windvangend oppervlak kleiner is en de remkleppen bij een te hoge snelheid in werking treden.

U treft er ook het lichtwerk. Dit is nodig om de juiste druk van de draaiende lopersteen op de ligger te geven. Aan de hand van de snelheid, het invallend graan en de druk op de lopersteen wordt de grof- of fijnheid van het te malen product bepaald.

De Steenzolder

Hier ziet u de verbindingen vanaf de bovenas tot aan de koppelstenen. Het mag u duidelijk zijn dat het grote spoorwiel het kleinere wiel een grotere snelheid geeft. De grote 'vinding' als het gaat over wielen en assen. De verhouding in deze molen is 1 op 5,5. Dat wil zeggen dat één omwenteling van het wiekenkruis, vijf en een halve omwenteling aan de lopersteen is.

Molenbezoeking en winkel

De molen is nog steeds actief en toegankelijk en belooft u bij bezoek een panoramisch zicht over Sluis vanop de

bovenstelling. U kunt ons meel ook in de molen kopen. Het meel uit de molen wordt gebruikt in onze brasserie voor het bereiden van lekkernijen! Ook een Hollands souvenirje zoals een Delfts blauw molentje of een houten klompje is hier te koop.

Brasserie

Het meel dat met de molen wordt gemalen, gebruiken we in onze brasserie (met wintertuin en ruim terras) voor het bereiden van onze artisanale molenaarspannenkoeken. Maar ook bakken we appelpollen, appeltaart, wafels, poffertjes,...

Entréeprijzen

Individuele bezoeken tijdens openingsuren tussen 10.30 uur en 17.30 uur (vrijdag gesloten).
 Volwassenen: € 2.50
 Kinderen (van 4 tot 15 jaar): € 2.00
 Groepsbezoeken vanaf 25 personen op reservatie. Gidsprijs € 17,50.

Contact

Molenaar: Oscar Murijn, Paul Plasschaert, Christ Langenberg en Fleur Langenberg
 Nieuwstraat 26
 4524 EE Sluis - Nederland
 0031 (0)117-461250
www.molenvansluis.nl

Tijdens Open Monumentendag zijn heel de dag pannenkoeken te verkrijgen. De molen draait indien er voldoende wind is.

De Kruisdijkschans

Kruisdijk 1, Sluis

Op zaterdag 14 september 2024 tussen 11.00 en 16.00 uur opent Het Zeeuwse Landschap de deuren van De Kruisdijkschans in Sluis. De Kruisdijkschans, gelegen tussen Sluis en Aardenburg, ligt in rij met de Elderschans, de Krabbeschans en de Olieschans en maakt deel uit van de Staats-Spaanse Linies. Een bewoner van de Kruisdijkschans vertelt u van alles over de Kruisdijkschans vroeger en nu. De verhalen brengen het monument en de buitenplaats tot leven.

De Kruisdijkschans is in 1640 aangelegd als één van de vele verdedigingswerken in die streek. Het is een zogenaamde redoute, een kleine geheel omsloten veldschans. Dit was tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Nadat met de Vrede van Munster een einde kwam aan deze oorlog, was de Kruisdijkschans militair gezien niet meer van belang. Het gebouw is hierna verwaarloosd. In 1762 kwam het in bezit van de familie Hennequin. Zij bouwden het om tot een landhuis. Honderd jaar bleef het in gebruik als landhuis. Rond 1920 werd het een boerenbedrijf. Hierbij bleef het woonhuis behouden. Maar het raakte in verval. Mede dankzij de Nationale Postcode Loterij is deze bijzondere plek behouden en in ere hersteld. Hiermee bleef een cultuurhistorische parel behouden.

Flora en Fauna

Op het perceel van de Kruisdijkschans staan huisweijtjes, heggen, knotbomen en hoogstamfruitbomen. Deze versterken de plattelandsnatuur. In de omgeving broeden ook verschillende vogels, waaronder de zomertortel, steenuil, veldleeuwerik, roodborsttapuit en grasmus. Ook de zeldzame boomkikker is teruggekeerd.

Contactgegevens

De Kruisdijkschans
Kruisdijk 1
4524 KS Sluis
www.hetzeeuwselandschap.nl/natuurgebieden/kruisdijkschans

Het Zeeuwse
Landschap

't Kerkje

Molenstraat 58, Waterlandkerkje

Dit kerkje was in 1674 het begin van het dorp Waterlandkerkje. Het werd gebouwd op de grens van drie polders, waar twee dijken samen kwamen. De Hervormde Gemeente in deze polders bestond al eerder. Eerst kwam men samen in een voormalige Katholieke Kerk, die tijdens de Tachtigjarige Oorlog in verval geraakt was. Deze kerk stond vier kilometer naar het zuiden, dicht bij de tegenwoordige Belgische grens. De predikant was dominee Johannes Stuerbout. Tijdens een kerkdienst werd hij door acht militairen van het Spaanse bezettingsleger in de Zuidelijke Nederlanden aangevallen en mishandeld. Twee maanden later stierf hij aan de verwondingen. Zijn overvallers hadden hem het linker oor afgesneden. Zijn standbeeld bij de tegenwoordige kerk is in 1984 gemaakt door pastoor Omer Gielliet uit Breskens.

Het dorpje dat om de kerk ontstond bleef heel klein. Als er geen kerk had gestaan, spraken we van een gehucht. In 1751 waren er maar vijf huizen in het dorp. Bij de kerkelijke gemeente hoorden verder niet meer dan zeven boerderijen in de omtrek. In het geheel telde de kerk veertig lidmaten. Maar er was een schooltje met een schoolmeester, die bij de kerkdiensten als voorzanger optrad. Zo begon het dorpje, dat niet eens een naam had, maar 't 'Kerkje' genoemd werd (en wordt!), toch een zekere centrumfunctie te vervullen voor de omliggende polders.

Windwijzer wordt gemeentewapen

De twee elementen van de naam Waterland zijn treffend gesymboliseerd in de windwijzer. En ook de geschiedenis van overstromingen in de streek door stormrampen en oorlogs-inundaties. Geen haan, maar een zeemeermin liet zien uit welke hoek de wind waaide. Toen Waterlandkerkje in 1796 als een zelfstandige burgerlijke gemeente werd afgesplitst van IJzendijke en Oostburg, kwam de liggende meermin in het gemeentewapen. Later is de zeemeermin van de torenspits verdwenen. Waterlandkerkje is geen burgerlijke gemeente meer, maar hoort bij de gemeente Sluis. De zeemeermin vinden we in de kerk nog terug in het koperwerk van de Bijbel-lezenaar.

Monumentenzorg

In 1958 was het kerkgebouw zo vervallen geraakt dat er zelfs over opheffing van de kerkelijke gemeente gedacht werd. Als tijdens een vergadering van de kerkenraad één van de leden niet met de vuist op tafel had geslagen, was

het misschien wel zo ver gekomen. Maar met een beroep op het dappere verleden van Waterlandkerkje kon in de opgeving voldoende geld worden ingezameld om met de restauratie te beginnen. Monumentenzorg zorgde voor het ontbrekende deel.

Stichting Oude Zeeuwse Kerken en vrijwilligers

Sinds 2001 is het kerkgebouw overgenomen door de Stichting Oude Zeeuwse Kerken. Sinds die tijd vinden er regelmatig tentoonstellingen en concerten plaats in de kerk. Deze worden door de vrijwilligers van de plaatselijke stichting georganiseerd. Zij zorgen ervoor dat de kerk open blijft en wordt gebruikt voor kerkdiensten, bruiloften en uitvaarten. En dat het gebouw kan worden verhuurd voor speciale gelegenheden.

2024 gedenkjaar voor het kerkje uit 1674

Omdat het kerkje nu 350 jaar bestaat, organiseren de Kerkjenaren het hele jaar lang feestelijke evenementen. Evenementen in het kerkje en rond het kerkje. Op 9 november 2024 bijvoorbeeld wordt het beeld van dominee Stuerbout plechtig terug op zijn plek in de tuin gezet. In de kerk organiseren we dan een plechtigheid waar iedereen hartelijk bij welkom is.

Open Monumentendag

Tijdens Open Monumentendag is de kerk open en is er een tentoonstelling.

Contactgegevens

't Kerkje van Waterlandkerkje
Molenstraat 58
Tel. beheer 0031 (0)117-401376
waterlandkerkje@zeeuwsekerken.nl

Volg de ontwikkelingen op de website:
<https://www.kerkjewaterlandkerkje.nl/>
of via de QR-code hiernaast.

Museum Het Bolwerk

Markt 28, IJzendijke

De grensstreek van Zeeland en Vlaanderen kent een boeiende geschiedenis. Bij internationale conflicten ligt het gebied regelmatig in de frontlinie. Restanten van deze oorlogen zijn tot op de dag van vandaag aan beide kanten van de Vlaamse en Zeeuwse grens in het landschap terug te vinden.

Museum Het Bolwerk laat zien hoe de bewoners van de streek zich door de eeuwen heen tegen uiteenlopende vijanden verdedigden. Het verhaal begint bij het Romeinse castellum in Aardenburg en eindigt bij de bunkers van de Tweede Wereldoorlog. Het zwaartepunt van de collectie ligt op de periode van de Tachtigjarige Oorlog met zijn forten, schansen en versterkte steden. Bekend onder de naam Staats-Spaanse Lijnen.

Inmiddels hebben de resterende forten en schansen hun militaire functie verloren en zijn ze getransformeerd tot prachtige natuurgebieden waar zeldzame dieren en planten goed gedijen. Het is de moeite waard om hier te wandelen of te fietsen.

Na een bezoek aan Museum Het Bolwerk kijkt u met andere ogen naar het grensgebied! Onze schatten liggen in het landschap, het verhaal vertellen wij.

Museum Het Bolwerk

Markt 28
4515 BB IJzendijke

E: museuminfo@zeelandnet.nl
W: www.museumhetbolwerk.nl
T: 0031 (0)117-301200

Openingstijden

Open van 1 april t/m 31 oktober 2024 op dinsdag t/m zondag van 13.00 tot 17.00 uur.

Open van 1 november t/m 31 december 2024 op woensdag t/m zaterdag van 13.00 tot 17.00 uur.

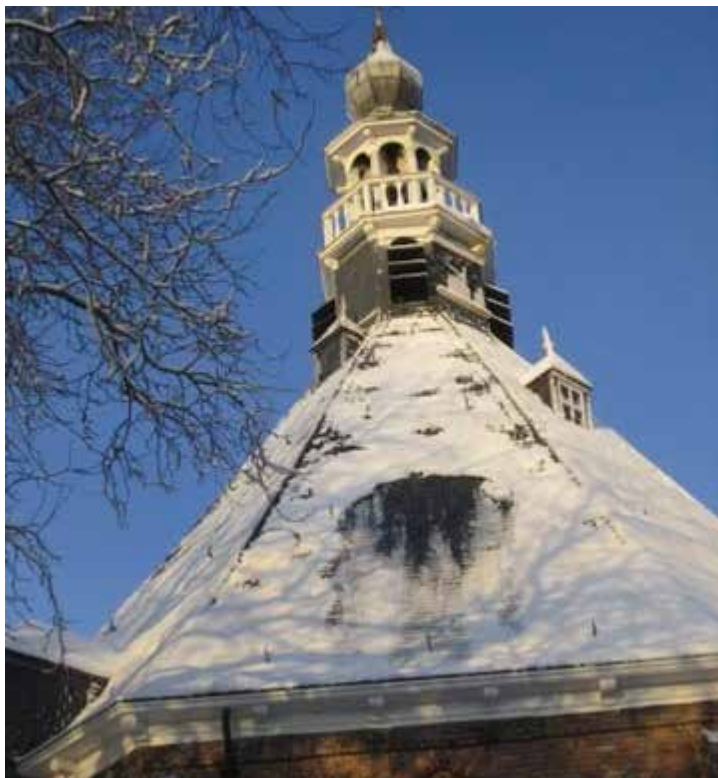
Gesloten op wettelijke feestdagen.

Groepen zijn ook van harte welkom buiten de openingstijden. Voor afspraken hierover kunt u met ons contact opnemen.

Tijdens het Open Monumentenweekend zijn we gratis te bezoeken.

Mauritskerk

Kerkstraat 2, IJzendijke

De bouw van de kerk begon in 1612 en was gereed in 1614. Dit gebeurde in opdracht van Prins Maurits.

Dingen die opvallen bij het binnengaan van de kerk zijn de sobere kleuren en het Tiengeboden bord uit 1620. Met de wapens van IJzendijke links en Holland rechts en in het midden het wapen van Oranje. Verder ziet u de grafstenen van mensen die een rol speelden in de geschiedenis van IJzendijke. Zoals legeraanvoerders, bestuurders en notabelen. Zij behoorden tot de rijke stinkers en in de zeventiende eeuw werden zij nog in de kerk begraven. Later werden zij ook rond de kerk begraven.

Achterin de kerk bevinden zich interessante grafstenen. Deze hebben minder slijtage, omdat ze niet in de loop door de kerk liggen. Ze zijn nog in goede staat. Het orgel dat in 1872 werd geplaatst, is een orgel gebouwd door de firma Batz & Co uit Utrecht. Het is een tweeklaver mechanisch orgel en heeft elf stemmen verdeeld over twee klavieren.

In het schip van de kerk hangen twee kroonluchters met tweemaal acht armen. Beide uit de periode 1650-1675. In de (cons) sacrestorie hangt een derde kroonluchter. Dit

is een afwijkend model met inscriptie. Deze schone kroon is geschonken door gemeenteleden op 29 september 1912. Deze kroonluchters verkleuren snel, maar gelukkig waren er dames die de glans er weer op terugbrachten. Belangrijk bij het verwijderen van de armen, is dat elke arm een nummer heeft. Deze passen allen in de opening met hetzelfde nummer.

Er is een boek geschreven over de Mauritskerk. Dit boek is voor € 14,95 in het museum te verkrijgen. Ook zijn er vieringen in de Mauritskerk:

- Op de eerste en derde zondag van de maand begint de viering om 09.30 uur: Hervormde Gemeente BIJH.
- Op de tweede en vierde zondag van de maand begint de viering om 10.45 uur: Andreas Parochie.

Contactgegevens

G.L.J. van Noort

06-26088531

www.mauritskerkijzendijke.nl

Molen De Witte Juffer

Biestraat 18, IJzendijke

Op het zuidoostelijk bolwerk van de vestingstad IJzendijke werd in 1841 een pel- en korenmolen gebouwd. Deze molen is gebouwd als grondzeiler, hiervan zijn de veertien haken in de romp nog stille getuigen, en werd in 1865 verhoogd met twee zolders en een stelling tot de huidige stellingmolen.

In 1931 werd, als gevolg van stormschade aan het wiekenkruis, de molen onttakeld.

Eind jaren dertig van de vorige eeuw, net voor de Tweede Wereldoorlog, was de molen door de Nederlandse Luchtverdediging in gebruik als uitkijkpost. Na de bezetting namen de Duitsers deze uitkijkpost in gebruik en werd de molen flink beschoten door de geallieerden.

In 1957 werd de gemeente eigenaar van de molen. De gemeente liet de molen in 1965 restaureren tot een maalvaardige korenmolen. Ook keerde de West Vlaamse kap, die de molen had tot 1931 terug. Zo heeft de molen, als enige molen in Nederland, een Vlaamse Kap.

De molen had, voor zover bekend, nooit een naam. In 2009 kwam hieraan onverwacht een einde: op zaterdag 18 juli kreeg deze molen officieel de naam "De Witte Juffer". Burgemeester Jaap Sala van Sluis blies die dag tijdens een korte plechtigheid een hoopje meel weg, waarna de nieuwe naam zichtbaar werd.

Een molen is een levend monument en dat is De Witte Juffer zeker. In deze monumentale molen wordt, behalve gemalen, ook de historie levend gehouden. Bij binnenkomst en in de molen is er van alles te zien.

In de invaart is een doorlopende videopresentatie over de molen. Ook de tentoonstelling 'van akker tot bakker' vindt u in de invaart. 'Van akker tot bakker' is een presentatie van allerlei attributen, gereedschappen en machinerieën die eens gebruikt werden om van graankorrel tot brood te komen. En een molen speelde hierin een belangrijke rol.

Op de meelzolder is een permanente expositie van oud handgereedschap en kleine werktuigen. Onder andere klassieke weeginstrumenten en handmolens, waaronder drie kweernen.

Op de maalzolder, de werkplek van de molenaar, wordt bij voldoende wind gedemonstreerd hoe er gemalen wordt op De Witte Juffer. Ga op de maalzolder een trap omhoog en u kunt op de steenzolder zien hoe de graankorrel vanuit de kaar via schuddebak en kropgat tussen de stenen terecht komt. Daar wordt de graankorrel vermalen om vervolgens als meel in de valpijp te verdwijnen en zo op de ondergelegen maalzolder in de zak terecht te vallen.

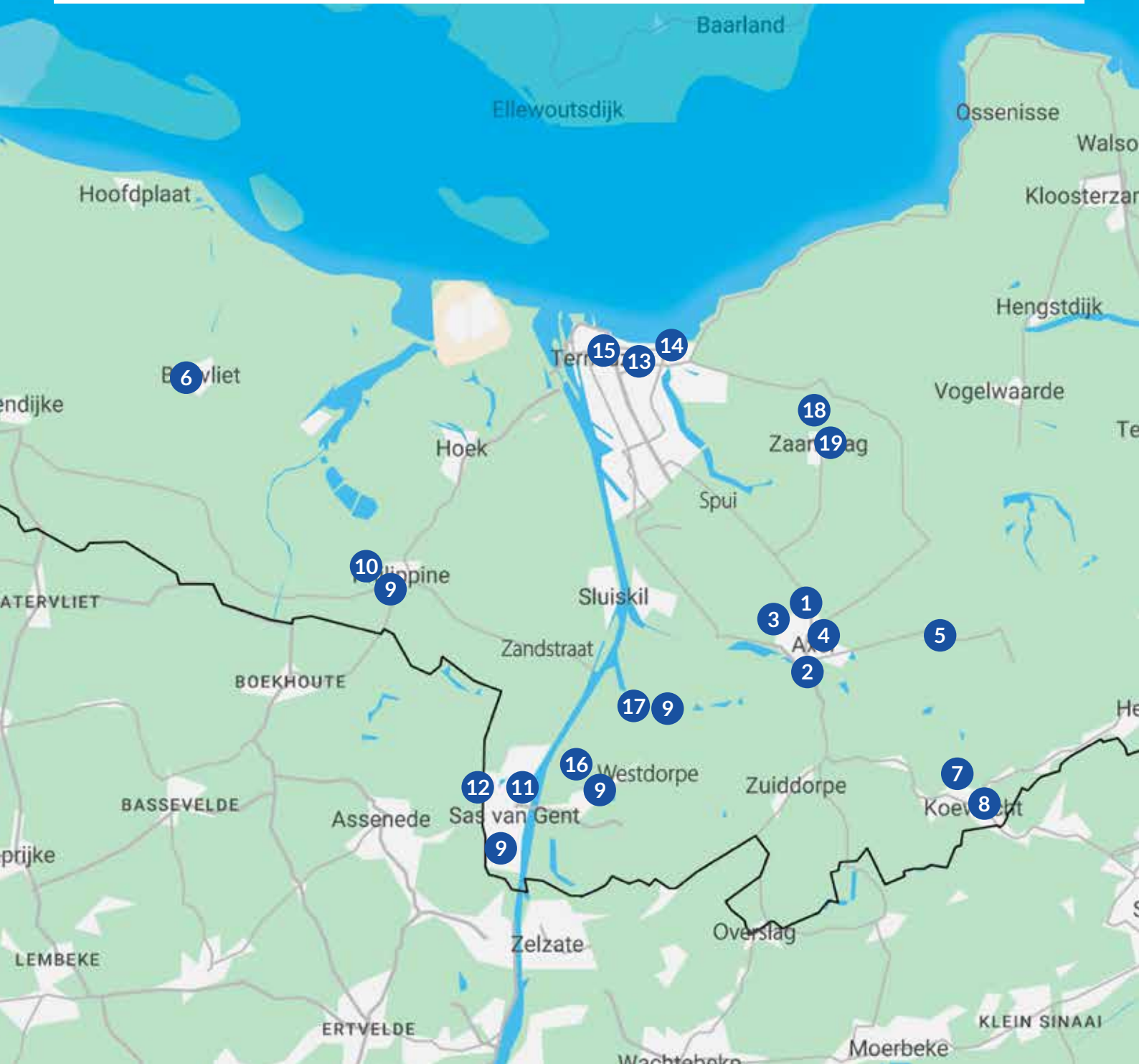

Molen De Witte Juffer, een levend monument, een malend monument.

Terneuzen

1. De Axelse molen
2. De Axelse watertoren
3. Gereformeerde kerk Axel
4. Museum Het Warenhuis
5. Oorlogsmuseum Gdynia
6. Open Monumentendag in Biervliet
7. De luchtwachttoeren van Koewacht (3T1)
8. Rooms-katholieke kerk Koewacht
9. Fietstocht tussen Philippine, Sas van Gent en Westdorpe
10. Open Monumentendag in Philippine
11. Industrieel Museum Zeeland
12. Museum Oud Electro
13. Grote Kerk Terneuzen
14. Rondleiding stadhuis Terneuzen
15. Schoolmuseum Schooltijd
16. Museum Oud Westdorpe
17. Zwartenhoekse Zeesluis
18. Ambachtsheerlijkheid Zaemslacht
19. Protestantse Kerk Zaamslag

De Axelse molen

Molenstraat 72, Axel

Op de Open monumentendag op 14 september staan de deuren van de stadsmolen in Axel van 10.00 tot 16.00 uur open voor publiek. Het thema dit jaar is: 'Erfgoed van routes, netwerken, verbindingen'.

Geschiedenis

Molens werden vroeger gebruikt om te communiceren. Denk aan de verschillende standen van de wieken (korte en lange ruststand, vreugde- en rouwstand) wanneer de molen stil staat. Bij voldoende wind draaien de wieken, maar dit is niet altijd voldoende om te malen.

In de Tachtigjarige Oorlog (1568- 1648) belegerden de Spanjaarden vaak steden die de Prins van Oranje steunden. Tijdens een belegering kon niemand de stad in of uit, en voedsel of graan kon de stad niet bereiken. Wanneer het

graan opraaakte, stonden de molens stil. Dit was voor de Spanjaarden een teken dat het voedsel bijna op was en de inwoners uitgehongerd zouden raken. Hierdoor werd een aanval makkelijker.

De Prins van Oranje bedacht een slimme methode om de vijand te misleiden: zelfs als er geen graan meer was, moesten de molens blijven draaien. Zo wisten de Spanjaarden niet hoeveel voedsel er nog in de stad was. Tijdens Open Monumentendag kunt u meer leren over het verschil tussen malen en 'voor de Prins draaien'. De molenaar en de gidsen vertellen u graag meer tijdens een rondleiding in de stadsmolen uit 1750.

Meel en brood

Tijdens Open Monumentendag is er volkorenarwemeel te koop dat in deze molen gemalen is. Ook is er molenbrood te koop dat van dit meel is gebakken. Dit alles zolang de voorraad strekt! Leuk om te weten: het treintje dat op Open Monumentendag door Axel rijdt stopt ook bij de Axelse stadsmolen.

De Axelse watertoren

Kinderdijk 2, Axel

De watertoren van Axel werd gebouwd in 1936 als eerste watertoren in Zeeuws-Vlaanderen. Met een hoogte van bijna 61 meter is de toren een opvallend herkenningspunt, vooral door het groene koperen dak. De watertoren ligt aan een toegangsweg naar Axel, en verrijst hoog boven de omliggende bomen. Aan de voet van de toren bevindt zich een heemtuin die het hele jaar door vrij toegankelijk is. Hier groeien diverse inheemse planten en leven talrijke inheemse vogels, insecten en andere dieren.

Schoon water

De watertoren is gebouwd in opdracht van de NV Waterleiding Maatschappij Zeeuwsch-Vlaanderen en is één van de hoogste watertorens van Nederland. In de voet van de toren bevindt zich een reinwaterkelder. Deze was bedoeld als extra mogelijkheid om water in op te slaan. Boven in de watertoren bevinden zich drie watervaten. Eén vat voorzagt Axel van water, de andere twee vaten waren bestemd voor de rest van Zeeuws-Vlaanderen.

Monument

Sinds de jaren '90 wordt de Axelse watertoren niet meer gebruikt en is deze ingericht als industrieel monument. U kunt de toren beklimmen. Tijdens de klim ziet u hoe het netwerk van buizen door de toren loopt. Het water moest een lange weg afleggen om de begane grond te bereiken. Na een klim van ongeveer dertig meter komt u bij het eerste watervat. Dit vat is toegankelijk, zodat u kunt zien hoe groot dit is.

Boven in de watertoren staat een oriëntatietafel waarop plaatsnamen vanuit de hele wereld vermeld staan. Probeer ook eens te ontdekken wat u van de omgeving ziet vanaf deze hoogte.

Nestkast

Op de dakgoot van de watertoren heeft een slechtvalkenpaar zijn intrek genomen in een nestkast. Elk jaar leggen ze eieren waaruit jonge slechtvalkjes komen. Na ongeveer vier maanden beginnen de jonge vogels aan hun reis de wereld in. Het leven van de vogels in en rondom de nestkast is online te volgen via: www.hetwarenhuis.nl.

Slinger van Foucault

Beneden in de watertoren trekt de slinger van Foucault de aandacht. Deze slinger, die boven zijn kompas heen en weer zwaait, verbindt noord met zuid en oost met west. Vrijwilligers leggen de werking van de slinger uit. Beneden hangt ook een maquette van de watertoren die de werking van de watertoren zelf uitlegt.

Tentoonstelling

Tijdens het openingsseizoen (mei tot en met oktober) kunt u een tentoonstelling bezichtigen in de watertoren. Dit jaar verzorgt de kunstenaarsgroep Collectief 4 de tentoonstelling: 'Sporen...In het landschap van de tijd'.

Open Monumentendag

Tijdens Open Monumentendag staan de deuren van de watertoren voor u open. Kom gerust binnen om een echte of virtuele reis naar boven te maken. De watertoren is door middel van het zonnetreintje verbonden met de drie andere monumenten in Axel: het museum, de gereformeerde kerk en de molen.

Gereformeerde kerk

Kerkdreef 19 en 21, Axel | www.ngkaxel.nl

Dit jaar is het thema van Open Monumentendag: 'Erfgoed van routes, netwerken en verbindingen'. Kerkgebouwen zijn plaatsen waar christenen, door de eeuwen heen, samen komen om verbinding te zoeken met God en met elkaar.

Geschiedenis

Op de plaats van de Gereformeerde kerk stond sinds 1841 een eenvoudig kerkgebouw, een zogenaamde timmermanskerk. In 1899 werd deze vervangen door een nieuw kerkgebouw, ontworpen door de architect Tjeerd Kuipers. Kuipers (1857-1942) is vooral bekend als ontwerper van kerken. Tussen 1887 en 1928 ontwierp hij meer dan vijftig, voornamelijk gereformeerde, kerken.

Door het samengaan van twee Axelse kerken, werd in 1917 besloten het gebouw uit te breiden. Er werd een (veel groter) stuk achter aangebouwd en het geheel werd voorzien van galerijen.

Kuipers ontwierp ook het orgelfront. Tijdens de bevrijding in september 1944, liep het kerkgebouw zware schade op. Hoewel deze kan worden hersteld, zijn de sporen nog altijd zichtbaar. Tijdens Open Monumentendag is er een tentoonstelling van oude foto's en documenten die gaan over de geschiedenis van dit gebouw.

Virtuele reis door het gebouw

Het originele, met wijnranken gedecoreerde plafond verdween in de jaren '60 achter een betimmering. Maar er zijn nog veel oorspronkelijke ornamenten terug te vinden. Tijdens Open Monumentendag draait er een presentatie die u meeneemt op een virtuele reis door het hele gebouw: vanaf de (voor bezoekers niet bereikbare) zolder tot en met de grote

kelders onder het gebouw. Hierbij is vooral aandacht voor details van de decoraties en ornamenten.

Tachtig jaar vrijheid

Op 19 september is het tachtig jaar geleden dat Axel door de Polen werd bevrijd. In en rond Axel is toen zwaar gevochten. Veel mensen zochten bescherming en onderdak in de kelders onder het kerkgebouw. Daarom wordt dit jaar extra aandacht besteed aan wat er toen in en rond de kerk is gebeurd. We laten dit zien in de vorm van oude foto's, verhalen van getuigen en documenten.

Zonnetreintje

De gereformeerde kerk is door middel van het zonnetreintje verbonden met de andere Axelse monumenten: het museum, de watertoren en de molen. Vrijwilligers staan klaar om u rond te leiden en te vertellen over de verbindingen tussen heden en verleden.

Museum Het Warenhuis

Markt 2-2a, Axel | www.hetwarenhuis.nl

Het thema van de Open Monumentendag is dit jaar 'Erfgoed van routes, netwerken en verbindingen'. Het zonnetreintje rijdt die dag door Axel. Het treintje stopt op vier verschillende monumentale locaties. De eerste halte is museum Het Warenhuis aan de Markt in Axel. De overige haltes zijn de Axelse molen, de gereformeerde kerk en de watertoren. De toegang tot al deze monumenten is tijdens Open Monumentendag gratis.

Een unieke ervaring

Het Warenhuis is een unieke ervaring voor het hele gezin! De geschiedenis van de streek, met als één van de hoogtepunten de uitgebreide collectie streekdrachten, wordt op een bijzondere en interactieve manier tentoongesteld. Het hele jaar door zijn er diverse wisselexposities en activiteiten. Het museum laat jong en oud vroegere tijden herbeleven. De bijzondere architectuur, en de gerestaureerde unieke muur- en plafondschilderingen voegen een extra dimensie toe aan het museum en zijn collectie.

Combinatie van rijksmonument en modern

Museum Het Warenhuis bestaat uit twee rijksmonumentale panden, gecombineerd met een modern nieuwbouwgedeelte met tentoonstellingsruimtes. De rijksmonumenten zijn de voormalige winkel aan de Markt op nummer 2 en het aangrenzende woonhuis met warenhuisje op nummer 2a. Beide panden werden opgericht door het ondernemersechtpaar Antheunis-van den Ierssel.

Markt 2a

Het pand Markt 2a, met een klokgevel en schilddak, is qua indeling een eenvoudig woonhuis met een winkelruimte. De originele plattegrond is nog helemaal intact. Wat dit pand bijzonder maakt, zijn de schilderijen van de eigenaar Clement Benedictus Antheunis. Hij volgde zijn opleiding tot meester-schilder en meester-decoratieschilder in Zelzate, Gent en mogelijk ook in Brussel. Zijn werk, in een stijl op het snijvlak van eclecticisme en art nouveau, is van zeer hoge kwaliteit. De schilderijen en decoraties in dit pand zijn gemaakt tussen 1909 en 1920. Het bijzondere karakter van dit woonhuis is de reden dat het op de rijksmonumentenlijst staat.

Markt 2

Het pand Markt 2 werd in 1920 in opdracht van de familie Antheunis gebouwd als winkel en warenhuis. De voorgevel is in late overgangsarchitectuur uitgevoerd. Het winkelpand heeft verkoopruimten op zowel de begane grond als op de eerste verdieping. Hier werden vroeger veel verschillende producten verkocht. Deze winkel was een belangrijke ontmoetingsplek in Axel. Ook dit bijzondere pand heeft een prachtig gedecoreerd interieur. Denk aan een winkelplafond met geometrische art nouveau-schilderingen, een granitovloer en originele wandkasten. Zowel in het woonhuis als in de winkel zijn de plafonds versierd met marouflages. In dit geval zijn dat 21 olieverfschilderijen op doek, die in lege ruimtes tegen de kartons zijn geplakt. Deze schilderijen bieden een bijzonder beeld van het werk van een goed opgeleide, zeer getalenteerde decoratieschilder uit de vroege twintigste eeuw. Uniek!

Open Monumentendag

U bent van harte welkom tijdens Open Monumentendag. De koffie staat voor u klaar! Het museum is toegankelijk voor rolstoel- en rollatorgebruikers. Er is een lift.

Oorlogsmuseum Gdynia

Tweede Verkorting 3, Axel. | www.oorlogsmuseumgdynia.nl of www.facebook.com/oorlogsmuseumgdynia

In 2004 opende Oorlogsmuseum Gdynia zijn deuren in een historische boerenschuur aan de Tweede Verkorting 3 in Axel. De afgelopen twee decennia heeft het museum flinke veranderingen ondergaan. Zowel de collectie als de organisatie zijn gegroeid. Momenteel wordt het museum gerund door ongeveer 35 vrijwilligers, onder leiding van Mario en Ann Maas. Het bezoekersaantal blijft nog steeds stijgen. Het museum hecht veel waarde aan netwerken en verbindingen en neemt regelmatig deel aan gemeentelijke en provinciale initiatieven, bijeenkomsten en vergaderingen.

Polish Liberation Route Oost-Zeeuws-Vlaanderen

De Werkgroep Bevrijding 1944 heeft in samenwerking met 'The European Liberation Route', Erfgoed Zeeland, Provincie Zeeland en de gemeenten Terneuzen en Hulst de 'Polish Liberation Route Oost-Zeeuws-Vlaanderen' ontwikkeld. Deze nieuwe fietsroute (lengte 60 kilometer) begint en eindigt bij het museum en voert langs locaties waar de Poolse bevrijders hebben gestreden voor onze vrijheid. De route wordt begeleid door een speciale app. Kijk voor de route ook op www.oorlogsmuseumgdynia.nl.

Tachtig jaar vrijheid

In 2024 vieren we dat eenheden van de Eerste Poolse Pantserdivisie onze regio 80 jaar geleden hebben bevrijd. De Poolse soldaten waren toen al vijf jaar 'onderweg' en hebben heel Europa doorkruist. Hun doel was om samen met de geallieerden Nazi-Duitsland te verslaan en Polen te bevrijden van de fascistische en de communistische overheersing.

In 1939 vluchtten ze uit Polen en kwamen ze via de Balkan in Frankrijk terecht. Hier vochten ze in het voorjaar van 1940 opnieuw tegen de Duitsers. Na de val van Frankrijk werden de Polen geëvacueerd naar Engeland. Hier werd in 1942 de Eerste Poolse Pantserdivisie opgericht. Maar Polen vocht ook op andere fronten. Ze speelden een cruciale rol in de Engelse overwinning tijdens de Slag om Engeland in de zomer van 1940. Bovendien vochten ze aan het Oostfront, in Noord-Afrika, in Italië en droegen ze vaak beslissend bij aan de geallieerde overwinningen.

Na D-Day werden ze ingezet in West-Europa en bevrijdden ze grote delen van Noord-Frankrijk, België en Nederland. Toen in 1945 in Europa een einde kwam aan de oorlog, bevond de Eerste Poolse Pantserdivisie zich in het Duitse Wilhelmshaven. Na afloop van de Tweede Wereldoorlog schoven de grenzen van Polen een flink stuk op naar het westen. De Sovjet-Unie kreeg er land bij in het oosten, Polen kreeg er land bij in het westen. Veel Polen vertrokken opnieuw en vestigden zich permanent in Nederland, België, Engeland of Amerika.

Open Monumentendag

Tijdens Open Monumentendag op 14 september viert Oorlogsmuseum Gdynia haar twintigjarig bestaan. Tijdens deze dag kunt u genieten van animatie, muziek en diverse activiteiten in en rond het museum. Ook brengt het museum op deze dag zijn nieuwe museumfolder uit.

Museumseigenaar Mario Maas met de Vector van de European Liberation Route

De Maczek-tulp bloeiend voor Oorlogsmuseum Gdynia

Open Monumentendag in Biervliet

Biervliet had vanaf de stichting rond 1100 een haven. Deze haven werd meteen een centrum van handel en bedrijvigheid. De graaf van Vlaanderen verleende Biervliet daarom stadsrechten en liet een imposant kasteel bouwen in de buurt van de haven.

Biervliet en het zout

Tot ongeveer 1450 was Biervliet een van de grootste zoutproducenten in West-Europa. Zout werd geëxporteerd naar Engeland en de landen rond de Oostzee. Nu is daar weinig meer van te zien. Alleen de haven getuigt nog van die tijd. Vroeger lagen hier schepen uit tientallen landen en hoorde je vreemde talen. De zoutketen stonden aan de zuidkant van het haventerrein. Hier staat nu de school 'Het Geuzennest'.

De oude middeleeuwse haven die in gebruik was van circa 1100 tot 1600.

Biervliet en het haringkaken

Rond 1300 kwam Willem Beukelszoon op de idee het haringkaken te gebruiken aan boord van de vissersschepen. Dit is een bewerking waarbij een deel van de ingewanden en de kieuwen van gevangen haring wordt weggesneden. Zo blijft de vis langer houdbaar en smaakt hij minder bitter. Om deze techniek toe te kunnen passen, moesten de vissersschepen speciaal worden toegerust. Ze werden groter, omdat ze bij het uitvaren voortaan lege tonnen en zout meenamen. Bij de terugkomst lag de gekaakte haring al in de tonnen. Door de haring vers op zee te kaken, bleef de kwaliteit beter. Ter ere van Willem Beukelszoon staat op de Markt een gedenkteken (1958). In de PKN-kerk ziet u een afbeelding van Willem Beukelszoon in een gebrandschilderd raam.

Het dorpshuis

Het dorpshuis is gebouwd in 1806. Het heeft een opvallend speels torentje met een haring als windwijzer. Dit gebouw diende tot 1935 als stadhuis en heeft een gedenksteen in de gevel.

Willem Beukelszoon op de Markt. Het beeld is in 2019 mooi gerestaureerd.

De Harmonie

De molen 'De Harmonie' is onlangs gerestaureerd en heeft een haring als windwijzer. Ook op de kaarbak in de molen zijn haringen te zien. Een bezoek aan deze molen is zeker een aanrader.

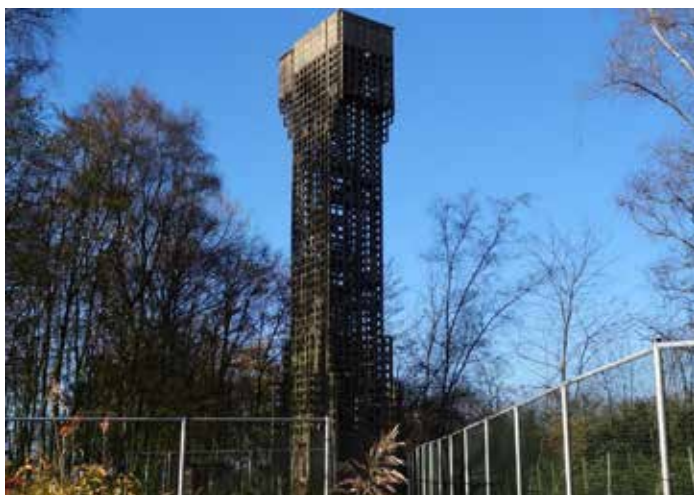
Open Monumentendag 2024

Op Open Monumentendag bent u van harte welkom in de Beukelsstad. Vrijwilligers staan klaar om u te ontvangen, uitleg te geven en u rond te leiden. De kerk en de interessante maquette van Biervliet in het gebouw ernaast zijn meer dan de moeite waard om te bezoeken. Tijdens Open Monumentendag krijgen nieuwe inwoners van Biervliet een rondleiding.

De luchtwachtoren van Koewacht (3T1)

Locatie tussen de Emmabaan en Henry Dunantstraat: ingang naast nummer 11

Tijdens het begin van de Koude Oorlog moesten laagvliegende vijandelijke vliegtuigen onderschept en gevolgd worden. In Nederland werden daarvoor 276 waarnemingsposten gemaakt. Van deze posten stond de helft op bestaande hoge gebouwen. De overige 138 posten bevonden zich op speciaal daarvoor gebouwde luchtwachtoren. In 1953 werd in Koewacht, tussen de Emmabaan en de Henry Dunantstraat, een luchtwachtoren van ruim twintig meter hoog gebouwd. Deze toren heeft een bijzondere constructie van betonnen raatbouwelementen, die met gegalvaniseerde bouten aan elkaar zijn gemonteerd. Via vijftien trappen is de observatieruimte op 19,62 meter hoogte te bereiken. De toren in Koewacht, met het nummer 3T1, stond in verbinding met de torens van Nieuw-Namen en Kloosterzande.

Militair erfgoed

In 1964 was de toren niet langer nodig als luchtwachtpost. Tot 1980 diende de toren voor de Bescherming Burgerbevolking (B.B.). Inmiddels is de toren al bijna 45 jaar buiten gebruik. Het is de hoogste van de nog negentien bestaande torens in Nederland. De luchtwachtoren in Koewacht moet hoognodig gerestaureerd worden. Het is militair erfgoed uit de Koude Oorlog en er is subsidie voor de restauratie aangevraagd. De Stichting Vrienden van de Luchtwachtoren Koewacht (3T1) zet zich in voor het behoud van dit erfgoed.

Open Monumentendag

Tijdens Open Monumentendag kunt u de toren tussen 13.00 en 16.00 uur bezichtigen. U kunt de toren niet beklimmen. Er zijn leden van de Stichting Vrienden van de Luchtwachtoren aanwezig om u meer te vertellen.

Jaarmarkt

Bij grenzen vallen vaak direct de verschillen tussen landen op, zoals verschillen in bouwstijlen en wegen. Maar net zo vaak merken we dat bepaalde dingen nauwelijks verschillen. Levensstijl en dialecten gaan vaak over grenzen heen en laten zien dat mensen verbonden zijn. Dat geldt ook voor het grensdorp Koewacht.

Tijdens Open Monumentendag organiseren de grensgemeenten Koewacht (Terneuzen), Stekene en Moerbeke (Lokeren) al meerdere jaren de Internationale Jaarmarkt. Op 14 september, in de namiddag, verbindt de jaarmarkt met de folkloristische paardenkeuring letterlijk de drie grensgemeenten met elkaar.

Rooms-katholieke kerk

Kerkplein 2

In mei 1922 werd deze neogotische kerk, ontworpen door architect Wolter te Riele, ingewijd. Haar stijl is neogotisch: een omhooggerichte bouwstijl met kruisribgewelven en hoge ramen. Binnenin kenmerkt de kerk zich door grote ruimtes tussen de zuilen, die licht en eenvoudig gehouden zijn in een vierhoekig ontwerp. De pilaren ondersteunen een breed uitgespannen gewelf dat enerzijds op het vrij kleine priesterkoor uitloopt en anderzijds het brede, onderschraagde oksaal overspant.

Fraai type volkskerk

De kerk, met slechts drie dwarssegmenten (of traveeën: een middenschip en twee zijbeuken) en een toren, die aan de linkerzijde aan de koorovergang is gebouwd, is een fraai type van een volkskerk. In de zijbeuken bevinden zich aan beide zijden van de kerk drie grote ramen, die elk uit drie delen bestaan. Hierin zijn zes sacramenten afgebeeld.

Een waar juweeltje

Bij de vernieuwing van de liturgie in de rooms-katholieke kerk, waarbij de priester met het gezicht naar het kerkvolk kwam te staan, werd in 1965 een altaartafel geïntroduceerd. Hierdoor werden de voorste rijen kerkbanken verplaatst naar de zijkanten. Het orgel dateert uit ongeveer 1775 en is in 1931 aangekocht van de St.-Josephkerk in Bergen op Zoom. De orgelkast is uitgevoerd in de stijl van Lodewijk XVI. Na de restauratie in 1968 is dit Zuid-Nederlandse orgel met zijn verstilde, introverte klank een waar juweeltje geworden.

De kruisweg

In 1937 gaf de bouwpastoor van de kerk, Mattheus Swagemakers, opdracht aan de bekende

Scheldetaferelenschilder Tony Van Os uit Temse (B) om een kruisweg te schilderen. Van Os schilderde de lijdensweg van Christus in veertien levensgrote schilderijen (ongeveer 1.80 x 2.80 meter), olieverf op linnen. Later werden nog twee schilderijen van dezelfde grootte toegevoegd: Missiekruis en Passievoorwerpen (een schilderij met voorwerpen die gebruikt zijn in het lijdensverhaal).

Van juni 2012 tot april 2013 heeft de restauratrice Marina Mertens uit Stekene (B) een grondige restauratie uitgevoerd. Behalve de schilderijen van de kruisweg heeft zij nog twee kleinere Anthoniuspanelen, ook van Tony Van Os, gerestaureerd. Deze hebben inmiddels een plekje gekregen in de Anthoniuskapel, achter in de kerk.

Tony Van Os heeft behalve veel Scheldeschilderijen meerdere kruiswegen geschilderd. Meer dan tweehonderd van zijn werken bevinden zich in de Verenigde Staten en de Scandinavische landen. Die van Koewacht wordt algemeen beschouwd als zijn mooiste.

‘Een kruisweg met een ziel’

Tijdens Open Monumentendag is in de kerk het boek ‘Een kruisweg met een ziel’ van Willy Verschraegen en Petra Kasteleijn te koop (€ 25). Behalve voor de geschiedenis van de parochie, de kerk en de kruisweg zijn veel pagina's ingeruimd voor prachtige foto's van de restauratie van de kruisweg.

Jaarmarkt

U kunt uw bezoek aan de kerk combineren met een bezoek aan de Internationale Jaarmarkt die in de omgeving van de grensovergang wordt georganiseerd. Op 14 september is de kerk geopend van 10.00 tot 17.00 uur.

Fietstocht tussen Philippine, Sas van Gent en Westdorpe

Philipsplein in Philippine, Vlaanderenplein 1 in Sas van Gent, Sasdijk 1 in Westdorpe en GraafJansdijk A 190 in Westdorpe.

Vereniging tot Behoud van de Historie van Philippine, Stichting Heemkundige Kring Sas van Gent, Museum Stichting Oud Westdorpe en Stichting Vrienden Zwartenhoekse Zeesluis organiseren tijdens Open Monumentendag een unieke fietstocht. Er is gekozen voor een fietstocht vanwege het thema van Open Monumentendag: 'Erfgoed van routes, netwerken en verbindingen'.

Historische bezienswaardigheden

U kunt kiezen voor een tocht door Philippine, Sas van Gent of Westdorpe. U kunt ook twee of drie routes combineren, omdat deze goed op elkaar aansluiten. Tijdens de fietstocht komt u langs historische plekken in deze drie plaatsen. Waar mogelijk wordt bij deze plekken informatie gegeven. In de routebeschrijving staan interessante weetjes over de monumenten. De route gaat ook langs plekken die aan de Tweede Wereldoorlog herinneren, omdat Zeeland dit jaar viert dat de regio tachtig jaar geleden werd bevrijd.

Locaties

U kunt op de volgende locaties starten met de fietstocht:

- Philipsplein in Philippine
- Infocentrum Heemkundige Kring in de Leutfabriek aan Vlaanderenplein 1 in Sas van Gent
- Zwartenhoekse Zeesluis bij Sasdijk 1 in Westdorpe
- Museum Oud Westdorpe in de Kirke, GraafJansdijk A 190 in Westdorpe

Bij de startplaatsen ontvangt u een duidelijke routebeschrijving.

Onderweg kunt u een bezoek brengen aan het nieuwe infocentrum van de Heemkundige Kring in Sas van Gent, aan de Westdam 12 (in de Leutfabriek).

Open Monumentendag in Philippine

Als we denken aan Philippine en het thema 'Erfgoed van routes, netwerken en verbindingen', denken we al snel terug aan de tijd toen deze plaats nog een kleine vesting was en aan het open water van de Braakman lag. Vaarroutes naar Gent, Axel en Hulst liepen langs het plaatsje, en ook Boechoutse vissers kwamen erlangs. Door Spaanse troepen onder leiding van Alva, werd er een aarden vesting aangelegd in 1583. Het maakte dus deel uit van de Spaans-Staatse linie. Het Mauritsfort was de Staatse overbuurman.

De Slag bij Nieuwpoort

In 1600 kwam Prins Maurits aan in Philippine met een heel leger. Ze trokken daarna naar Duinkerken. Bij Nieuwpoort vond later de beroemde 'Slag bij Nieuwpoort' plaats. Deze soldaten waren dus al een tijd 'onderweg'.

De inname van Philippine door Staatse troepen

In 1633 werd Philippine ingenomen door de Staatse troepen. Zij gebruikten Philippine als uitvalsbasis om Sas van Gent en Hulst te veroveren op de Spanjaarden. Het fort werd uitgebreid en versterkt. Toch bleek het gemakkelijk te veroveren toen in 1747 de Franse troepen binnenvielen.

Stenen beer

In 1751 begon men met het bouwen van stenen muren tussen de punten van de ravelijnen en de twee toegangswegen op de dijk. Bovenop deze muren werden stenen geplaatst die een scherpe hoek vormden, 'ezelsrug' genoemd. Naast de Oostbeer is er een Stenen beer, waarop 'scheurbroeken' zijn gemonteerd: stalen staven met weerhaken eraan. Zonder kleerscheuren kwam je niet over de verdedigingsmuur.

Oost-westverbinding van Zeeuws-Vlaanderen

Nadat de Dijckmeesterpolder was ingedijkt en er een weg doorheen was aangelegd, reed veel verkeer van en naar West-Zeeuws-Vlaanderen door Philippine. Tijdens de bietencampagne en de oogstperiode was het er erg druk. Tot 1958 was het de oost-westverbinding van Zeeuws-Vlaanderen.

Westelijke Stenenbeer

De Westbeer bevindt zich in een privétuin. Dankzij de medewerking van de eigenaren kunt u deze prachtig bewaarde historische Westelijke Stenenbeer bezichtigen tijdens Open Monumentendag. Het erfgoed van

routes door en langs Philippine staat nu, met de ontgraving van de Westbeer, zowel internationaal als nationaal op de kaart!

Bevrijdingsroute

Dit jaar herdenken we dat tachtig jaar geleden de geallieerde legers het zuiden van Nederland bevrijdden. Deze bevrijding heeft veel erfgoed van de strijd en strijdroutes achtergelaten, net zoals netwerken van verzetsgroepen en hun onderlinge verbindingen.

Er is een routekaart gemaakt voor fiets- en wandelroutes door Sas van Gent, Westdorpe en Philippine. Zie ook de beschrijving op de pagina hiervoor. Deze routes kunt u grotendeels ook met de auto volgen. Op de routekaart staan plaatsen van belangrijke oorlogshandelingen.

Tijdens Open Monumentendag kunt u op drie plaatsen starten. De routekaart is verkrijgbaar op deze startplaatsen:

- In Philippine op het Philipsplein (markt)
- In Sas van Gent bij het infocentrum van de Heemkundige Kring, Vlaanderenplein 1
- In Westdorpe bij Museum Oud Westdorpe in de Kirke, Graafjansdijk A 190

U kunt de route in zijn geheel afleggen, maar ook in drie delen. De drie routes sluiten naadloos op elkaar aan en vormen samen één 'Bevrijdingsroute'.

Industrieel Museum Zeeland

Westkade 114, Sas van Gent | www.industrieelmuseumzeeland.nl

Het Industrieel Museum Zeeland in Sas van Gent biedt u een gevarieerd programma op Open Monumentendag. Dit jaar staat landelijk het thema 'Erfgoed van routes, netwerken en verbindingen' centraal. De vaste collectie van het museum laat zien hoe belangrijk verbindingen en netwerken waren voor de historische ontwikkeling van de Zeeuwse industrie. Denk bijvoorbeeld aan de historische scheepsmotorencollectie. Liefhebbers weten dat het museum deze machines, waaronder een Kromhout gloeikopdieselmotor, regelmatig demonstreert.

Bouwmodellen

Op Open Monumentendag wordt het thema extra belicht met een tentoonstelling van een Belgische modelbouwersgroep. In hal twee van het museum zijn tientallen modellen van stoomlocomotieven, zeilboten en stoommachines te zien. Deze groep heeft in april al eens geëxposeerd. Op Open Monumentendag komen ze terug met meer materiaal. Daarnaast leggen zij buiten bij het museum een werkende modelspoorlijn neer. Bezoekers kunnen hierop een ritje maken.

Expositie Kees Wijker

De Middelburgse kunstenaar Kees Wijker zorgt voor een meer kunstzinnige benadering van vervoersmiddelen. Hij is dol op treintjes. Als kind hield hij er al van, en nu als gepensioneerde nog steeds. In de expositie 'Kees Wijker speelt met treintjes' vertelt hij prachtige verhalen over treinen in het algemeen en over de treinen uit zijn eigen collectie. Kees is een conceptueel kunstenaar die met

eenvoudige materialen scènes maakt, bijvoorbeeld met speelgoedtreintjes of bewegende objecten van draadlijzer. De expositie is de hele zomer te zien in het Industrieel Museum Zeeland. Op Open Monumentendag vult Kees de expositie aan met extra werk uit zijn treinencollectie.

Programma voor jonge bezoekers

Het Industrieel Museum Zeeland besteedt altijd veel aandacht aan jonge bezoekers, ook op Open Monumentendag. Het programma was nog niet klaar toen deze brochure werd gemaakt. Kijk op de website www.industrieelmuseumzeeland.nl voor de laatste informatie over alle activiteiten.

Leuk en leerzaam!

Op Open Monumentendag zijn de toegangsprijzen aangepast. Volwassenen betalen € 5 entree en kinderen tot en met 17 jaar hebben gratis toegang. Er is gratis koffie voor volwassenen en frisdrank voor kinderen. De vrijwilligers van het museum staan enthousiast klaar om u een leuke en leerzame dag te bezorgen. Graag tot 14 september!

Museum Oud Electro

Vrijstaat 20, Sas van Gent

De Duitser Siemens en de Belgische uitvinder Zénobe Gramme ontwikkelden de Gramme-dynamo. In 1871 presenteerde Gramme deze machine voor het eerst aan de wetenschappelijke academie van Parijs. De Engelse natuurkundige Joseph Swan liet in 1878 de eerste praktische gloeilamp zien. Hij maakte gebruik van een soort koolstof draad. Zes maanden later verbeterde Thomas Alva Edison de gloeilamp van Joseph Swan. Zijn versie brandde langer en was betrouwbaarder.

Ontwikkeling van de elektriciteitscentrales

De eerste elektriciteitscentrale werd in 1884 in New York gebouwd. Nederland volgde in 1886 met de centrale in Kinderdijk. Deze centrale leverde een vermogen voor 350 lichtpunten. De twee 110v gelijkstroomgeneratoren van 7,5 kW werden aangedreven door een liggende stoommachine van 80 PK. De kosten van de centrale werden geschat op 26.000 gulden. Later kwamen de lokale centrales, zoals in Terneuzen (1901), Breskens en Vlissingen (1910) en Middelburg en Schoondijke (1913). De bouw (1921) en ingebruikname (1923) van de eerste elektriciteitscentrale van Zeeland in Westdorpe (Stroodorpe) in 1921, zorgde ervoor dat Zeeland zijn eigen (PZEM) elektriciteitsnet kreeg. Daarna ging het heel snel met het toepassen van elektriciteit. Veel oude elektro apparaten en meetinstrumenten werden vernieuwd en de oude werden vernietigd. Gelukkig is een gedeelte bewaard gebleven en verzameld in museum Oud Electro.

Museum Oud Electro

De collectie van het museum bestaat uit gloeilampen, isolatoren, technische elektroboeken, meetinstrumenten en twee marmeren schakelpanelen uit een oude gelijkstroomcentrale in Amsterdam-Noord. De schakelaars op deze panelen worden nu gebruikt om de verlichting in het museum te bedienen.

Rond de eeuwwisseling (1900) werden gelijkstroomcentrales vervangen door wisselspanning, maar in de industrie bleef gelijkspanning nodig. De gelijkspanning werd omgevormd door kwikdampgelijkrichters. In een museum vindt u werkende kwikdampgelijkrichter naast een oude bokpaal (PZEM) opgesteld.

In de vitrines vindt u veel houten en bakelieten meetinstrumenten, zoals de brug van Wheatstone, weerstandsbanken, volt-, ampère- en wattmeters, ampère- of stroomtangen, AVO-meters, schrijvende meters, meggers of isolatieweerstandsmeters, frequentie- en cos phi meters.

De kaars van Jablochkoff of de booglamp, afkomstig uit een toverlantaarn, maakt de collectie met oude kooldraad, wolfram en gasgevulde lampen compleet.

Grote kerk

Noordstraat 62 Terneuzen

De Grote Kerk in Terneuzen werd gebouwd in 1885-86 onder architectuur van Ed. G.A. Fol uit Rotterdam en ingewijd op 5 september 1886 door ds. A. van Veen. De huidige kerk werd gebouwd op de plaats waar twee voorgaande kerken stonden. De eerste werd gebouwd in 1578-79 en de tweede in 1659-60. Uit de tweede kerk kunt u nog een grafsteen en een eerste steen bekijken.

Uurwerk

In 1966-67 werd de kerk volledig gerestaureerd en kreeg zij haar huidige aanzien. In de toren is het originele mechanische uurwerk van Koninklijke Eijsbouts uit 1912 nog steeds in werking.

Orgel

Het orgel werd gebouwd in 1929 door Valckx en van Kouteren uit Rotterdam. In 1941 werden enkele wijzigingen doorgevoerd. Bij de restauratie in 1966-67 werd het

orgel overgeplaatst van de westzijde naar de oostzijde van de kerk. Ook hierbij werden weer enkele wijzigingen aangebracht. Momenteel wordt het orgel enigszins teruggebracht naar de toestand van 1941.

In 2018 is er een tweede orgel voor in de kerk geplaatst. Dit orgel is afkomstig uit de RK-kerk in Breskens.

Vrijwilligers

In de Grote Kerk zijn vrijwilligers aanwezig die u het een en ander vertellen over deze en voorgaande kerken. Ook kunt u de orgels bespelen en het uurwerk bekijken.

Rondleiding Stadhuis Terneuzen

Stadhuisplein 1, Terneuzen

In mei 1972 is het stadhuis opgeleverd en sindsdien is het spraakmakend. Dat is niet verwonderlijk, want het iconische brutalistische bouwwerk roept verschillende reacties op.

Jaap Bakema

Het stadhuis, een ontwerp van Jaap Bakema, is zeer uitgesproken. Bakema kreeg alle kans om te laten zien wat hij kon en wat er mogelijk was. Hij liet zich inspireren door de omgeving. Dat wil zeggen, het oude Terneuzen aan de ene kant en de nieuwe bebouwing aan de andere kant.

Maar ook door de bestaande watertoren, de zeedijk en de sluizen in de omgeving. Dat alles maakt dat zijn 'Huis aan de Schelde' een zeer bijzondere vormgeving kreeg.

Rondleiding

Wilt u meer weten over het stadhuis, de totstandkoming en de inrichting ervan? Dan bent u van harte welkom op zaterdag 14 september. Van 13.00 tot 16.30 uur kunt u deelnemen aan een rondleiding door het stadhuis met bijbehorende uitleg. Graag tot ziens!

Schoolmuseum Schooltijd

Nieuwstraat 2-4, Terneuzen | www.schoolmuseumterneuzen.nl

Als er iets is dat altijd onderweg is, dan is dat onderwijs. Wanneer je museum Schooltijd bezoekt, dan zie je hoe het onderwijs zich in de loop der tijd heeft ontwikkeld. Dit wordt getoond met een zeer omvangrijke collectie schoolobjecten, die een beeld geeft van hoe het onderwijs zich heeft ontwikkeld in deze omgeving, maar ook in de rest van Nederland. De collectie richt zich voornamelijk op de eerste twaalf jaar van de ontwikkeling van kinderen. Leren begint al als baby: je kijkt om je heen, luistert naar stemmen en zet later je eerste stapjes en zegt je eerste woordjes. Vanaf je geboorte ben je al onderweg!

Schoolleven toen en nu

Kinderen gingen vroeger het liefst in een groepje naar school, vanaf Pasen in korte broek of rokje. Onderweg leerden ze de vragen van de Catechismus en de tafels, maar er werd ook geknikkerd en getold. Tegenwoordig gaan kinderen vaker individueel naar school en checken ze onderweg hun mobiele telefoon. Waar in het begin maar een paar uur les werd gegeven, veranderde dit later naar vaste lestijden in de ochtend en middag. Inmiddels volgen kinderen een continuooster.

Het belang van onderwijs

Centraal in het museum staat leren. Buiten school leer je veel, maar ook in de schoolbanken doe je veel kennis en vaardigheden op. Je maakt kennis met dingen die je vanuit thuis niet kent en je ontmoet mensen waarvan je leert en waarmee je samenwerkt. Onderwijs is een belangrijke voorbereiding op deelname aan de samenleving en het arbeidsproces.

Schoolmuseum Schooltijd

De collectie

Het woord 'onderweg' past goed bij de gehele collectie in het museum. Wat begon met een schooldirecteur die eigenlijk niets kon weggooiden, heeft geleid tot een indrukwekkende verzameling schoolobjecten. Deze omvat onder andere vele wandkaarten (waarbij leraren vroeger boeiend vertelden over onderwerpen zoals de Germanen, Sloot en plas en de Rotterdamse haven), de leesplankjes van Hoogeveen, diverse lees-, reken- en taalmethodes, klasjes geheel ingericht in de sfeer van 1900 en 1960, een uitgebreide verzameling kinderboeken van vroeger en veel hulpmiddelen die in het onderwijs werden gebruikt. Het verzamelen is een langdurig proces geweest, en het museum ontvangt nog steeds schoolspullen. Hierdoor behoort de collectie tot de absolute top van Nederland!

Vernieuwing en professionalisering

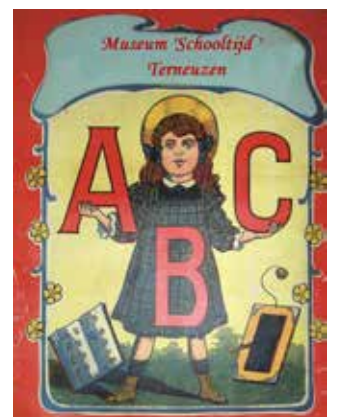
Ook de vrijwilligers van het museum zijn onderweg. Ze werken aan professionalisering door het gebruik van moderne media, zoals een audiotour. Daarnaast zoeken ze naar manieren om het museum onder de aandacht van het grote publiek te brengen. Er wordt onderzoek gedaan naar het creëren van arrangementen en ze zoeken steeds naar vormen van beleving en interactie. Ook wordt er elk jaar

een nieuwe wisseltonstelling ingericht. Momenteel is er in het souterrain een speciale tentoonstelling met de titel '1 + 1 = 2', die over rekenen gaat. Deze tentoonstelling laat de evolutie van rekentechnieken zien, van het eerste tellen en turven tot ons huidige cijferschrift en moderne rekentechnieken. De ontwikkeling is altijd van eenvoudig naar meer complex gegaan.

Onderwijs door de jaren heen

Het museum geeft uitleg over de verschillende onderwijsvormen door de tijd heen, van klooster- en hofscholen tot parochie- en stadsscholen, tot het onderwijs van vandaag. Het nodigt bezoekers uit tot het vergelijken en vaststellen van verschillen en overeenkomsten. Bezoekers kunnen het allemaal zien, horen en beleven in museum 'Schooltijd' in Terneuzen, waar de verbinding wordt gemaakt tussen verleden en toekomst.

Museum Oud Westdorpe

In samenwerking met MFC de Kirke | Graafjansdijk A 190, Westdorpe

Wanneer u aan Westdorpe denkt, denkt u misschien automatisch aan de Graafjansdijk. Deze beeldbepalende dijk strekt zich zo'n vier kilometer het dorp uit. Dit is niet altijd zo geweest. De huidige dijk werd aangelegd na hevige overstromingen en stormvloedendie de oorspronkelijke Graafjansdijk doorbraken. Die dijk liep vanaf de Vlaamse kust via Bouchoute, Assenede en Philippine tot aan de Honte. Na de overstroming werd een veel groter gebied getroffen, waardoor de deels verdwenen dijk verlengd werd via Sas van Gent, Westdorpe, Axel en uiteindelijk Terneuzen. De oorspronkelijke naam was Landsdijk, maar in de loop der jaren werd hij steeds vaker Graafjansdijk genoemd.

Een historische reis langs de Graafjansdijk

Vandaag de dag zijn grote delen van het oorspronkelijke traject nog steeds zichtbaar, waarbij Westdorpe het belangrijkste en meest herkenbare deel vormt. De geschiedenis van de regio is nauw verbonden met de Graafjansdijk. In het zuiden ligt Passluis, dat herinnert aan de sluis bij het fortje het Pas. Verder noordwaarts bevindt zich aan de linkerzijde een aantal hele oude boerderijen in de Autrichepolder. Ook komt u langs twee voormalige brouwerijen en een historisch

transformatorhuisje met een monumentale status. In het centrum van het dorp staat de voormalige parochiekerk, nu omgebouwd tot multifunctioneel centrum de Kirke. De slogan hier is 'historie met een modern hart', wat direct duidelijk wordt bij een bezoek aan dit bijzondere gebouw. Hier kunt u genieten van een kop koffie of een verfrissend drankje. In het gebouw vindt u ook een museum, waar kaarten, foto's en objecten het ontstaan en de geschiedenis van Westdorpe toelichten.

De Batterij

Nog verder naar het noorden komt u langs enkele prachtig gerestaureerde boerderijen en een voormalige brouwerij die nu is omgebouwd tot appartementen en een B&B. Helemaal aan het eind bereikt u het gehucht 'de Batterij', waar een indrukwekkende reconstructie van een oude zeesluis en bijbehorende verdedigingswerken te bezichtigen is.

Deze dijk is dus niet alleen een verbinding tussen Philippine, Sas van Gent, Westdorpe, Axel en Terneuzen, maar is in onze kern ook een ware aaneenrijging van pareltjes uit onze rijke geschiedenis.

Zwartenhoekse Zeesluis

Sasdijk 1, Westdorpe

De Zwartenhoekse zeesluis is een combinatie van een suatie- en inundatiesluis tussen Westdorpe en Axel. In het najaar van 1789 was de sluis gereed, een fraai stukje vakmanschap dat moest imponeren. In plaats van drie simpele gemetselde kokers met fronten, kozen de opdrachtgevers - de Raden van State in Den Haag - voor een royaal gebruik van Belgisch hardsteen. Dit werd bekroond met een ingemetselde wapenstein van de generaliteit, waarop een klimmende leeuw te zien is die een pijlbundel bestaande uit zeven pijlen (de Zeven Provinciën) vasthoudt.

De geschiedenis van de Zwartenhoekse Zeesluis

De sluis is gebouwd tijdens de afdamming van de uitgestrekte geulenstelsels tussen het 'Eiland van Axel-Terneuzen-Hoek' en het zuidelijke deel van Zeeuws-Vlaanderen. Het geulenstelsel dat tijdens de Tachtigjarige Oorlog was ontstaan, was eerder gebruikt als bescherming tegen vijanden. Maar door het ophopen van modder en zand was dit niet meer zo nuttig. De stukken land die normaal onder water stonden, waren nu opgedroogd. Hierdoor kon men er gemakkelijk te voet of te paard oversteken.

De sluisen die men in de nieuwe zeedijken voorzag, hadden twee functies. Het waren afwateringssluisen die ervoor zorgden dat overtollig polderwater weg kon stromen. Ook waren ze belangrijk voor het leger. In oorlogen konden ze het land onder water zetten. Het is een zelfregulerende sluis. Bij vloed, als het zeewater vanuit de Braakman richting de polder stroomde, sloten de sluisdeuren door de druk ervan. Bij eb openden de deuren zich door de druk van het binnenwater. Door de kokers van de sluis af te sluiten met een kistdam, waarvoor de schotbalken in een huisje

ernaast werden bewaard, kon de polder bij oorlog onder water worden gezet.

Om de sluis te verdedigen, bouwden ze een groot aarden verdedigingswerk, de 'batterij'. Kort nadat het af was, vielen de Fransen in 1794 binnen. Het duurde even voordat ze het land onder water kregen, maar uiteindelijk lukte het toch. Kort daarna werd de streek door 'Den Haag' aan zijn lot overgelaten en was alles voor niets geweest. Tijdens de Belgische Opstand van 1830 werden de sluis en de batterij voor het laatst gebruikt voor het leger. Daarna viel het doek.

Jarenlang lag de sluis er verwaarloosd bij en werd ze vergeten. De batterij werd afgegraven. In 1997 trokken enkele mensen aan de alarmbel. In 2010 werd de gerenoveerde sluis 'geopend'. In 2011 ging het omliggende landschap op de schop als onderdeel van compensatiemaatregelen voor de verloren natuur. Niet alleen werden de fortificaties deels teruggebracht naar hun oorspronkelijke staat, maar ook andere kleine landschapselementen werden hersteld.

Stichting Vrienden Zwartenhoekse Zeesluis

De Stichting Vrienden Zwartenhoekse Zeesluis zet zich in voor:

- Behoud cultureel erfgoed: behoud van de Zwartenhoekse Zeesluis in het bijzonder.
- Vergroten natuurwaarden: één van de kokers is voor een deel geschikt gemaakt als schuil- en verblijfplaats voor allerlei dieren zoals vleermuizen.
- Leesbaar maken van het landschap: de sluis en de fortificaties vertellen een stuk geschiedenis. Dit ondersteunen we met rondleidingen, informatiepanelen en een folder.
- Beleving landschap: de sluis en het bastion liggen tussen twee natuurgebieden en er lopen fietsroutes langs. Deze aantrekkelijke omgeving is de moeite waard voor de recreant.

Open Monumentendag

Tijdens Open Monumentendag zijn de sluis en de batterij geopend tussen 10.00 en 17.00 uur. Om 11.00 en 14.00 uur zijn er rondleidingen door het gehele gebied. Deze rondleidingen duren ongeveer een uur.

Heerlijkheid Zaemslacht

Plein 13, Zaamslag

Het privémuseum Heerlijkheid Zaemslacht vertelt de geschiedenis van het dorp Zaamslag en de omgeving. Om bezoekers mee te nemen op een reis door de geschiedenis, gebruikt het museum de verhalen van Cornelis Huijssen. Hij woonde hier van 1810 tot 1844.

250 jaar Cornelis Huijssen (1774-1844), schoolmeester en historicus

Huijssen was een bijzondere man die veel interesse had in het verleden en zijn eigen tijd. In 2024 is het 250 jaar geleden dat hij werd geboren als zoon van een herbergier in Zaamslag. In 1810 trouwde hij met zijn tweede vrouw, Levina Schelling, en ging bij haar in dit huis wonen. Hier onderzocht hij de geschiedenis, tekende een prachtige kaart van Zaamslag in 1813 en las hij veel boeken.

Ontdek de geschiedenis van Zaamslag tijdens Open Monumentendag

Dit gemeentelijke monument gaat tijdens Open Monumentendag voor het eerst open om u de dorpsgeschiedenis te laten zien. De oudste delen van het huis zijn uit het midden van de zeventiende eeuw. In de achttiende en negentiende eeuw werd het huis flink uitgebreid. Het resultaat is een huis vol historie, een echte elitewoning. Het nodigt u uit om terug te denken aan de ambachtsheerlijkheid Zaamslag en haar edele heren en vrouwen die in het kasteel van Zaamslag woonden. Dit was de grote fascinatie van Cornelis Huijssen. De stijlkamers nemen u mee in het verleden en laten zien hoe men vroeger in Zaamslag leefde. Tijdens Open Monumentendag krijgt u ook informatie over de verbouwingen en wat we daardoor hebben geleerd. Kortom, museum Heerlijkheid Zaemslacht is een ideale plek om de geschiedenis van Zaamslag te ontdekken.

Protestantse Kerk

Plein 2, Zaamslag

In het oude Zaamslag stond een parochiekerk. De kerk, gewijd aan Sint Maarten, werd in 1584, nadat de Geuzen waren binnengevallen, in brand gestoken. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog was deze regio frontgebied tussen de Staatse en Spaanse troepen. In het kader van de oorlogshandelingen gaf prins Maurits in 1586 het dorp en de omgeving prijs aan de zee. Dit vernietigde definitief het gehele dorp.

Dakruiter

Ruim zestig jaar later, na de Vrede van Münster (1648), werd het gebied opnieuw drooggelegd. De eerste kerk in het nieuw gestichte Zaamslag dateert van 1658 en stond in het centrum op het plein in dit kruispolderdorp. Het was een kerk met hetzelfde ontwerp als kerken in bijvoorbeeld Biervliet en Retranchement, met een daktorentje, een

‘dakruiter’. In 1877 werd de oorspronkelijke dakruiter vervangen door een toren met twee verdiepingen en een lantaarn met acht zijden, met deels neoromaanse kenmerken. Deze toren werd ontworpen door de Axelse architect Engelse.

Vervangen

In 1899 werd de kerk vervangen door een nieuw gebouw, dat aan de noordzijde van de bestaande toren werd aangebouwd. Aan de oostgevel van de toren zijn nog sporen zichtbaar van het oude kerkgebouw. De architecten waren J.R. de Kruijff en J. Wisse.

Preekstoel en orgel

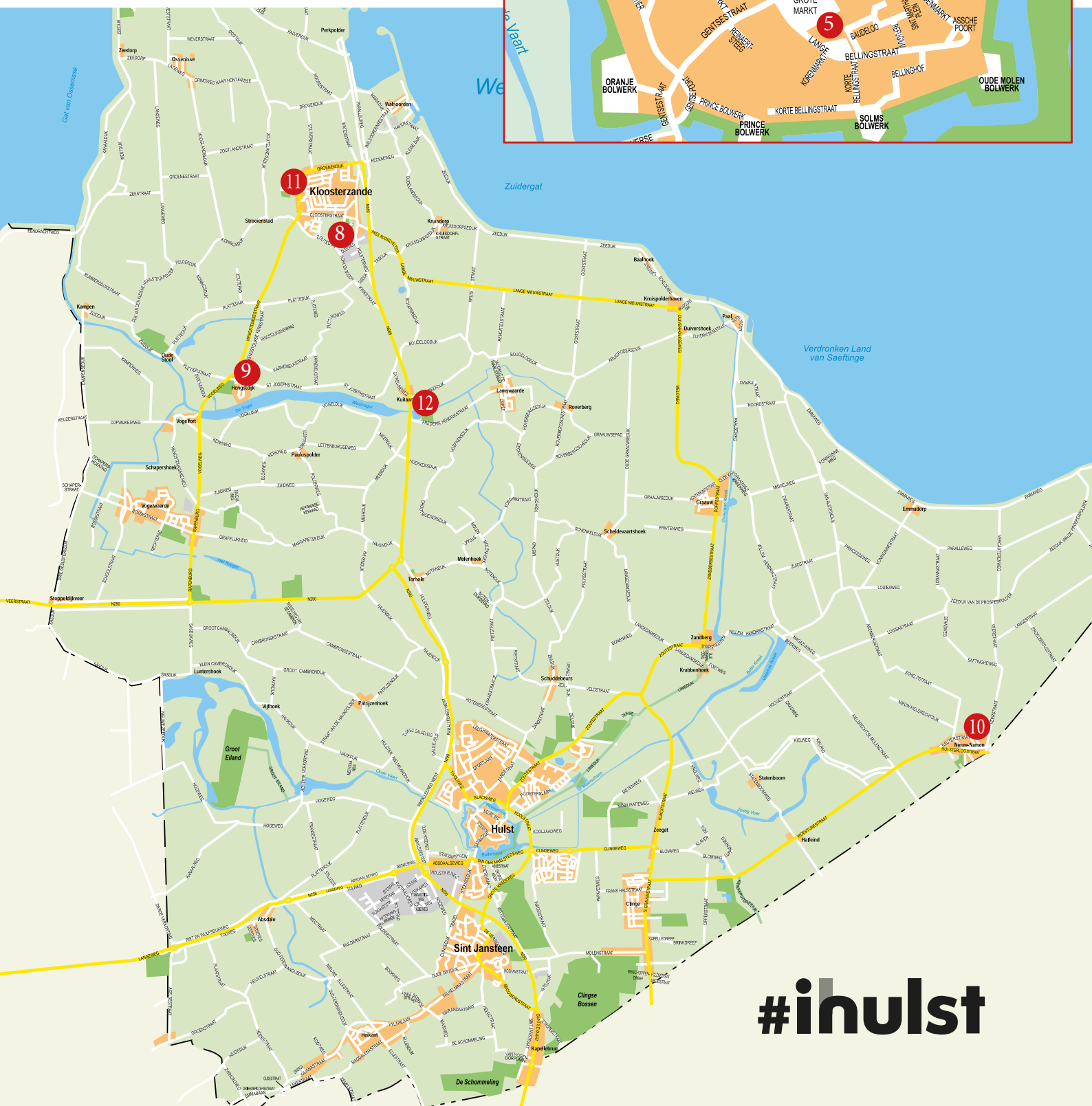
De preekstoel komt uit de oorspronkelijke protestantse kerk van 1658. In 1842 werd hieraan een trap in empirestijl toegevoegd. Het orgel, gebouwd door Van den Haspel, Scholgens en Van der Weijde, dateert van 1868 en is gewijzigd in 1952.

Rondleiding

Wilt u meer weten over dit kerkgebouw? Zaterdag 14 september van 10.00 tot 17.00 uur kunt u deelnemen aan een rondleiding met uitleg en zien hoe dit erfgoed leeft en beweegt naar de toekomst. Ook is er een boekenmarkt en onder het genot van een kop koffie kunt u alles bekijken.

- 1 Protestantse kerk Hulst
- 2 Stadstuin
- 3 Historische begraafplaats
- 4 Basiliek Hulst
- 5 Stadhuis Hulst
- 6 Stadsmolen Hulst
- 7 Museum Hulst
- 8 Hof te Zandkerk Kloosterzande
- 9 H. Katharinakerk Hengstdijk
- 10 Luchtwachtoren Nieuw Namen
- 11 Molen Kloosterzande
- 12 Molen Kuitaart

#ihulst

Protestantse Kerk

Houtmarkt 11 in Hulst

In de binnenstad van Hulst vindt u aan de Houtmarkt de Protestantse kerk. Deze kerk is in 1930 gebouwd in Art Deco stijl. Met name de glas in loodramen zijn daar een treffend voorbeeld van.

De kerk is enkele jaren geleden volledig gerenoveerd.

Het kerkinterieur is in combinatie met de vernieuwde vormgeving een aangename verrassing. Het donkere kerkmeubilair stamt uit de Protestantse tijd van de Sint Willibrordus basiliek; dat was van 1645 tot 1930. Het meubilair vormt nu een bijzonder contrast met de nieuwe kleurstellingen. U ziet er de herenbank, de kansel, drie kroonluchters, twee wandschilden en de dooptuinhekken.

Op zaterdag 14 september 2024 is de kerk geopend van 12.00 tot 17.00 uur. Er zijn gidsen aanwezig die u het nodige over de kerk vertellen.

Deze middag zijn er ook orgelbespelingen. Dat gebeurt op het Vierdagorgel (1968); gebouwd naar Spaans voorbeeld. Dat orgel is afkomstig uit de voormalige Protestantse kerk te Sluiskil. Laat u verrassen door de klankkleur van dit tweeklaviersorgel.

Open Monumentendag

Zaterdag 14 september – 12.00 uur tot 17.00 uur

Zondag 15 september gesloten

Stadstuin aan de Bontehondstraat

Bontehondstraat 29 in Hulst

Deze tuin ligt tussen de Steenstraat en de Bontehondstraat in de binnenstad van Hulst. Een hoge muur met een poort - met vazen op de kolommen - verbergt een fraai onderhouden tuin. De tuin is normaal niet te bezoeken. Op Open Monumentendag wel!

De huidige eigenaar bezit de tuin sinds 2013. Sindsdien is de tuin weer in zijn oude glorie hersteld. Er staan een aantal oude bomen in de tuin. Centraal staat de oudste kastanje van Zeeuws-Vlaanderen. Aan de kant van de Basiliek staat links een oude es met een klein esdoorn en rechts nog een esdoorn. Verder vindt u er taxus, leilinden en platanen. Rondom langs de tuinmuren is er een beukenhaag met daarvoor een border met verschillende soorten hortensia. Opvallend zijn de glooiingen in de tuin. Er is een duidelijk hoogteverschil.

Aan de rechterkant van de tuin ziet u de achterzijde van het Refugium van Ten Duinen.

Het aanwezige koetshuis is sterk vervallen. Gelukkig krijgt het een opknapbeurt. Dat gaat in stappen. Het dak en de zijmuur zijn al onder handen genomen. En het houtwerk van ovale ramen en het luik aan de straatzijde zijn in 2023 hersteld. Dit jaar is het bezetsel aan de straatzijde aan de

beurt. Ook dit jaar wordt de voorgevel verstevigd. Bijzonder zijn de zeer forse zolderbalken. Waarschijnlijk is de zolder gebruikt als opslag voor grondstoffen voor de brouwerij van de familie Wauters die er woonden in de jaren 1800. Al meer dan 400 jaar is dit een particuliere tuin. 400 jaar geleden liep de Bierkaaistraat recht door de tuin richting de Basiliek, evenwijdig aan de Steenstraat.

Open Monumentendag

Zaterdag 14 september – 12.00 uur tot 17.00 uur

Zondag 15 september – 12.00 uur tot 17.00 uur

Activiteiten

Op zondag 15 september speelt het Meraki Trombonekwartet op verschillende locaties in de binnenstad van Hulst. Zij spelen van 14.30 uur tot 15.00 uur in de stadstuin aan de Bontehondstraat.

Op zaterdag 14 en zondag 15 september zijn er wandelingen door de binnenstad met gids. Deze gaan langs de verschillende locaties die de Duitse troepen bezetten. Beide dagen start de wandeling om 15.00 uur bij de poort van de Stadstuin.

Historische Begraafplaats

Ingang Zoutestraat in Hulst

De begraafplaats aan de Zoutestraat in Hulst is een afspiegeling van de toenmalige standenmaatschappij en de verzuiling tijdens de tweede helft van de 19e en de eerste helft van de 20e eeuw. Er zijn drie delen. Die zijn door heggen van elkaar gescheiden. Er is een Nederlands Hervormd deel, een Rooms-katholiek deel en een algemeen deel. Binnen de deelgebieden is er duidelijke scheiding tussen de verschillende klassen en afdelingen.

Op het Rooms-Katholieke deel wordt een deel van het 100-jarige gedeelte het 'Père Lachaise van Hulst' genoemd. Dit zijn allemaal rijksmonumenten met heel veel symboliek. Op het Nederlands-hervormde deel bevinden zich in het 100-jarige gedeelte ook enkele monumentale graven. Deze zijn allemaal sober uitgevoerd. Ze hebben nauwelijks symboliek, hooguit een palmtak. In het Rooms-Katholieke deel liggen een aantal oorlogsgraven. U ziet er het gezamenlijke monument van de mensen die omkwamen bij de beschieting van de toren van de Basiliek. Ook zijn er andere oorlogsgraven van Hulstenaren.

Open Monumentendag

Zaterdag 14 september

Zondag 15 september

13.00 uur rondleiding

13.00 uur rondleiding

Sint Willibrordusbasiliek

Steenstraat 2 in Hulst

De markante toren van de Sint Willibrordus Basiliek is van ver te zien. De toren werd in de loop van de eeuwen meerdere malen beschadigd en opnieuw opgebouwd. In totaal had de Basiliek wel zeven torens. De huidige toren dateert van na de Tweede Wereldoorlog. Na de oorlog werd een prijsvraag uitgeschreven. Het ontwerp van architect Jan Brouwer won. En dat ziet u nu prijken op de Hulster Basiliek.

Maar niet alleen de toren is bijzonder. De hele Basiliek is dat. Dat bleek wel in 2009. Toen werd ze verkozen tot mooiste kerk van Nederland.

Geschiedenis van het gebouw

Volgens de legende heeft de Heilige Willibrordus in Hulst een kapel gesticht toegewijd aan de apostel Petrus. Die stond aan de Vismarkt. Wellicht werd de Pieterskapel te klein en bouwde men daarom omstreeks 1200 aan de voet van de Hulster burchtheuvel een kerk(je).

In 1402 werd op de uit 1200 stammende vierkante onderbouw van de toren twee achthoekige verdiepingen en een torenspits gebouwd. Het gebouw bestond uit een hoogkoor, drie westgevels, een dwarsbeuk voorzien van een noord- en zuidingang en een librije. Een twintigtal jaren later werd de dwarsbeuk vergroot met een noord- en een zuidkapel.

Everaert Spoorwater begon in 1462 met de bouw van de huidige koorkerk. De Sint Willibrordus werd in 1468 door brand getroffen. Toren en schip werden geheel in de as

gelegd. Van het nieuw gebouwde koor waren de ramen gesprongen en het strodak verbrand. Op 3 mei 1481 begon Herman de Waeghemaekere uit Antwerpen met het leggen van fundamenteën voor het nieuwe schip. Achtereenvolgens werkten Dominicus de Waeghemaekere, zoon van Herman, en Laureys Keldermans aan de kerk. Bij de stadsbrand van 1562 werd ook de kerk getroffen. Vier jaar later werd door de beeldenstormers in het gebouw wel schade aangericht, maar gelukkig waren de meeste kerkschatten in veiligheid gebracht.

Nadat Hulst in 1645 door prins Frederik Hendrik was veroverd, kwam de kerk in handen van de gereformeerden. In 1806 kregen de katholieken - na herhaalde verzoeken aan keizer Napoleon - de beschikking over de helft van de kerk (het koor). Midden in de kerk, onder de toren aan de zijde van het schip, werd een scheidingsmuur gebouwd. Door de sterk gegroeide katholieke gemeenschap werd in 1929 het protestantse schipgedeelte Aangekocht. De scheidingsmuur werd afgebroken en belangrijke restauratiewerkzaamheden volgden. Na afronding daarvan werd op 24 november 1935 de kerk door de Paus tot Basiliek verheven.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd de neogotische torenspits - die architect Cuypers na de brand van 1876 had gebouwd - door de Geallieerden kapotgeschoten. De Duitsers gebruikten de toren namelijk als uitkijkpost. Het duurde tot 1957 voordat de moderne betonnen torenbekroning kon worden gerealiseerd. In de jaren 1996 tot 1999 is de kerk gerestaureerd.

Loop de hoofdingang van de Basiliek binnen en laat u bevangen door de schoonheid van de Basiliek!

Open Monumentendag

Zaterdag 14 september – 12.00 uur tot 17.00 uur
Zondag 15 september – 12.00 uur tot 17.00 uur

Iedere zondag vindt er in de basiliek een viering plaats. Daarom is de basiliek op 15 september tot 11.30 uur gesloten.

Stadhuis

Grote Markt 21 in Hulst

Het Hulster stadhuis is gebouwd op de grondvesten van de in 1485 door brand vernielde gotische 'Halle'. Het voormalige stadhuis staken de Hulsternaren zelf in brand. Het Gentse leger bezette Hulst. Na een straatgevecht in de Hulster binnenstad, trokken de Gentse soldaten zich terug in het stadhuis. Een patstelling... maar niet lang. De Hulsternaren namen binnen enkele uren namelijk een rigoureuze beslissing en staken hun eigen stadhuis in brand. De soldaten kwamen om in de vuurzee; maar Hulst was haar 'Raedthuys' kwijt.

Veertig jaar bleven de verbrande resten aan de Grote Markt te zien. Het was Keizer Karel de Vijfde die in 1528 opdracht gaf voor de bouw van het huidige markante stadhuis van Hulst. Toen hij drie jaar later op bezoek kwam in Hulst was hij zo verrukt over de nieuwbouw dat hij Hulst toestemming gaf om haar stadswapen de keizerlijke kroon te versieren met de keizerlijke kroon. En dat is zo tot op de dag van vandaag.

Wapenstenen

De toren van de Sint Willibrordus kerk werd in 1876 door

bliksem getroffen. In de torentrans zaten vier wapenstenen uit de 17e eeuw. Er werd een nieuwe torenspits op gezet en de wapenstenen werden verwijderd. Drie ervan werden in het trappenbordes van het stadhuis geplaatst. Rechts het oude stadswapen van Hulst met klauwende leeuw, omringd door hulsttakken en zeven pijlen. Links het wapen van Vlaanderen met klimmende leeuw. In het midden het wapen van Oranje met een mooie spreuk. De middelste wapenstein werd in 1949 verwijderd om de ingang naar de kelder te reconstrueren. De vierde steen is teruggevonden op het Oranjebolwerk in een hoop puin achter de voormalige gasfabriek. Deze laatste twee wapenstenen zijn nu ingemetseld aan de achterzijde van het stadhuis.

Open Monumentendag

Zaterdag 14 september – 12.00 uur tot 17.00 uur

Zondag 15 september – 12.00 uur tot 17.00 uur

Op zondag 15 september speelt het Meraki Trombonekwartet op verschillende locaties in de binnenstad van Hulst. Zij spelen van 13.00 uur tot 13.30 uur in de hal van het stadhuis.

Stadsmolen

Molenbolwerk in Hulst

Wanneer de eerste molen in Hulst werd gebouwd, is niet bekend. Wel is geweten dat in de 13e eeuw reeds een drietal getij-molens in werking waren om het graan voor de bevolking te malen. Een getij-molen ontleende zijn aandrijfkracht aan de werking van eb en vloed.

Op een plattegrond van de stad van omstreeks 1560 staan vier standerdmolens in de binnenstad en de onmiddellijke omgeving. Op deze plattegrond staat de voorganger van de huidige molen. Die werd zeer waarschijnlijk in de 14e eeuw op deze plaats is gebouwd.

In 1596 beschadigde de molen bij een belegering van de stad zo zwaar, dat er een nieuwe moest worden gebouwd. Die molen werd bij het beleg van 1645 kapot geschoten en weer herbouwd. Tussen 1700 en 1750 werd de molen vervangen en verplaatst naar de Molenberg. De Molenberg lag op de plaats waar in de jaren '50 de Keldermanspoort is opgegraven.

In 1792 werd de houten molen vervangen door de huidige stenen stellingmolen. Die kunnen we nu nog bewonderen aan het Molenbolwerk.

De molen is tot in de jaren '30 in bedrijf geweest. Na 1940 raakte de molen zwaar in verval. In 1944 werd de stelling (omloop) gesloopt. Tot overmaat van ramp sloeg in 1954 de bliksem in en brak er brand uit. In 1956 volgde een restauratie. Bij deze restauratie kreeg de molen de naam Stadsmolen.

In de periode 1976-1979 en in 1992 volgden opnieuw restauratiewerken.

Vrijwillige molenaars houden de molen nu draaiend. Op vrijdag- en zondagmiddag is de molen geopend voor bezoek. Dat is van 13.30 tot 16.30 uur. Op de begane grond is een winkeltje met meelproducten.

Enkele technische gegevens

Ronde stenen stellingmolen.

2 koppel maalstenen.

Bijzonderheden: Houten bovenas, bandvang.

Oudhollands wiekenkruis, met vlucht (lengte van 2 wieken) van 24,25 meter.

De hoogte van de stelling (omloop) bedraagt 8 meter.

Boven de oostelijke ingang ziet u het generaliteitswapen met een wapenschild met staande leeuw, pijlbundel en zwaard in de poten. Onder het schild met gedekte kroon staat in een lint de spreuk: 'Concordia res parvae crescunt'. Dat betekent: Door samenwerking worden kleine dingen groot.

Open Monumentendag

Zaterdag 14 september – 12.00 uur tot 17.00 uur

Zondag 15 september – 12.00 uur tot 17.00 uur

Museum Hulst in 's-Landshuis

Steenstraat 37 in Hulst

Het Museum Hulst vindt u in de binnenstad van Hulst. Het is sinds 2022 gevestigd in 's-Landshuis aan de Steenstraat 37. Het museum is een mix van oud en nieuw; van moderne techniek en traditioneel exposeren. Er zijn interactieve schermen, film en geluid. Het is echt een museum van deze tijd. Het museum is geopend op maandag tot en met zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur; op zondag van 12.00 tot 17.00 uur.

Geschiedenis van het pand

Het 's-Landshuis is gebouwd als bestuurszetel voor de magistraat (burgemeesters en schepenen) van het Hulsterambacht. Met een ambacht wordt hier bedoeld een rechtsgebied zoals nu een gemeente. In de tweede helft van de zestiende eeuw. De grond waarop het gebouw staat, was een enclave, een stukje Hulsterambacht binnen de stad. Deze magistraat bestuurde over het platteland rond de stad Hulst. Tussen 1710 en 1720 werd de classicistische voorgevel gewijzigd. Ook werd toen het achtkante torentje met klok op het dak geplaatst.

De magistraat van Hulsterambacht zetelde in het pand tot 1795. Op dat moment werd de eeuwenoude bestuursstructuur door de Franse 'revolutionaire' wetgeving vervangen. Het ambacht werd opgedeeld in een aantal 'communes', later 'gemeenten' genoemd. Het Landhuis werd toen tijdelijk in gebruik genomen door het stadsbestuur. Nadat het stadhuis aan de Grote Markt was opgeknapt, verhuisde het stadsbestuur terug naar de Grote Markt.

Het Landhuis werd daarna gebruikt door de vrederechter, later de kantonrechter. Ook marechaussees werkte vanuit het pand en het gebouw fungeerde als Huis van Bewaring. In 1933 verdween het Kantongerecht uit het pand.

Daarna werd het nog gebruikt als kantoor voor de Directie Belastingen en als Arbeidsbureau.

De kenmerken van het gebouw

Het metselwerk van het Landhuis bestaat uit grijsrode IJsselsteentjes. De monumentale ingangspartij - bestaande uit een centraal geplaatst bordes met daarboven een van een balustrade voorzien venster omringd met cartouches - domineert de voorgevel. De wapenschilden boven de ingangdeur werden in de Franse Tijd vernield.

In de grote zaal (bij binnenkomst rechts) werd tot 1795 door de magistraat van Hulsterambacht recht gesproken en zetelde later de vrede- en kantonrechter.

Aan de zuidzijde is achter tegen het gebouw een vleugel aangebouwd met gele IJsselsteentjes. Daarin werden paardenstallen en gevangencellen ondergebracht.

Publiekstrekkers

Twee grote, historische schilderijen zijn te zien in 's-Landshuis. Het schilderij 'Gezicht op Hulst' van Cornelis De Vos uit 1628 én 'Mozes en de Wetstafelen' van Jacob Jordaens uit 1663.

Bijzonder is dat het schilderij van Jacob Jordaens nog op de oorspronkelijke plaats hangt.

In een van de zalen van het museum is de gevangenis uit 1800-1850 te bezichtigen. De gevangenen lieten hier sporen achter. In het hout hebben ze inscripties gekerfd: soms gewoon initialen of een jaartal. Soms tekeningen en flarden van zinnen.

Kelders

Tijdens Open Monumentendag zijn ook de kelders van het gebouw geopend.

Open Monumentendag

Zaterdag 14 september – 10.00 uur tot 17.00 uur

Zondag 15 september – 12.00 uur tot 17.00 uur

Op zondag 15 september speelt het Meraki Trombonekwartet op verschillende locaties in de binnenstad van Hulst. Zij spelen van 16.00 uur tot 16.30 uur in het Museum Hulst.

Hof te Zande Kerk

Willem de Zwijgerlaan 2 in Kloosterzande

De cisterciënzer abdij Ter Duinen (België) had een uithof te Zande. De kapel in Kloosterzande, wat nu de Hof te Zande Kerk is, maakte deel uit van deze uithof. De bouw van de kapel begon rond. In 1348 verwoestten de Gentenaars al de uithoven van de abdij Ter Duinen. De monniken herstelden hun bezittingen weer. Tijdens de 80-jarige vrijheidsoorlog ging de uithof te Zande voor de tweede maal verloren, waaronder ook de kapel. De Staten van Vlaanderen schonken in 1575 de overblijfselen van de uithof aan Prins Willem van Oranje.

In het jaar 1609 werd besloten de kapel weer op te bouwen. Het kerkje werd opgetrokken uit kloostermoppen. De muren hebben een dikte van één meter. Het voorgedeelte vertoont niet de oorspronkelijke Romaanse, maar de Gotische stijl. De oostgevel is nog in zijn oorspronkelijke vorm. De zuidwestgevel is bijna helemaal herbouwd uit puin. De kerk heeft twee ingangen: één aan de voorgevel en een kleinere aan de noordzijde.

Wandeling

Onderweg met de monniken van weleer! Met deze wandeling houden we dit bijzondere erfgoed levend voor de toekomst. De route gaat door de Hof te Zande uithof.

De eeuwenoude kerkkapel is ook te bezichtigen. Er zijn zes infoborden, een podcast en bewegwijzering. De route vindt u op www.stichtingdekerkinklooster.nl.

De stichting

Stichting de Kerk in Klooster gaat het primair om het behoud van deze eeuwen oude – van oorsprong Cisterciënzer kerkkapel. De stichting verzorgt vooral culturele activiteiten; waaronder concerten, exposities, het jaarlijks Bernardusfeest en een wintermarkt. Ook is de kerk een trouwlocatie.

Wilt u het werk van de stichting ondersteunen? Word dan vriend en/of donateur!

Nadere informatie: www.stichtingdekerkinklooster.nl.

Open Monumentendag

Zaterdag 14 september 12.00 uur tot 17.00 uur

Zondag 15 september 13.00 uur tot 17.00 uur

Op Open Monumentendag is er een diapresentatie in de kerk over onder andere de twee grote restauraties. Gidsen zijn aanwezig om u te vertellen over de geschiedenis van het gebouw.

Sint Catharinakerk

Hengstdijkse Kerkstraat 6 in Hengstdijk

Op deze plaats stond een middeleeuws kerkje. Daarvan was in de 19de eeuw niet meer dan een bouwval overgebleven. Op 13 december 1891 nam het toenmalige kerkbestuur - onder voorzitterschap van pastoor Antonius van Genk - het besluit om de oude kerk en toren af te breken en een nieuwe kerk met toren te bouwen. Aan dit simpele besluit waren vele jaren van wikken en wegen vooraf gegaan. Daarbij speelden vooral het benodigde geld een grote rol.

Op 29 maart 1892 werd een begin gemaakt met het sloopwerk. Op 13 juni 1892 werd de eerste steen van de nieuwe kerk gelegd. Die bevindt zich links bij de ingang van de kerk. De nieuwe kerk was een ontwerp van P.J. van Genk, een neef van de pastoor.

Op 22 december zegende de pastoor de kerk in. Het gebouw is opgetrokken in neo-gotische stijl en heeft een toren met een typische kapvorm. De kerk heeft mooie glas-in-lood ramen en bezienswaardige kerkschatten. Ook de beschildering van de binnenmuren uit 1911 is nog aanwezig. Verder bezit de kerk een schilderstuk 'De Aanbidding der Wijzen' van Simon de Vos uit 1649.

Open Monumentendag

Zaterdag 14 september gesloten

Zondag 15 september - 12.00 uur tot 17.00 uur

Luchtwachtoren

Naast Nieuw Kieldrechtijk 9 in Nieuw Namen

Aan de Nieuw Kieldrechtijk in Nieuw Namen staat een vrij gave luchtwachtoren, compleet met schuilkelder. De luchtwachtoren is industrieel erfgoed uit de Koude Oorlog. Hij is een van de weinige die de tand des tijds heeft doorstaan.

Na de Tweede Wereldoorlog namen de spanningen tussen de voormalige bondgenoten toe. Vooral Rusland deed de betrekkingen verkoelen. Door de oorlog in Korea en de Cubaanse rakettenkwesie liepen de spanningen op. Omdat de radarapparatuur vliegtuigen die onder de 1500 meter het Nederlandse luchtruim binnenkwamen, niet opmerkte, werden luchtwachtorens opgericht. Nederland werd daarvoor verdeeld in 80 sectoren. Elke sector had drie torens. Die stonden in een driehoek op maximaal 16 kilometer van elkaar. Dat was afgestemd op de gehoorafstand; die is acht kilometer.

In Nederland werden tussen 1951 en 1955 138 vergelijkbare luchtwachtorens gebouwd. Bovendien werd gebruik gemaakt van 137 reeds bestaande bouwwerken als molens en torens. De toren bij Nieuw-Namen is 15 meter hoog.

Bemensing van de toren

De luchtwachtorens moesten binnen korte tijd kunnen worden bemensd. Het lag dus voor de hand het personeel uit de lokale bevolking te werven. Op 1 mei 1950 richtte men het Korps Luchtwachtdienst (KLD) op. In 1964 werd het weer opgeheven. Het verdwijnen van propellervliegtuigen ten gunste van straaljagers was daarvoor de belangrijkste reden.

Hun taak was om - met behulp van een luchtwachtinstrument - de positie van het vliegtuig te bepalen. Een verbindingsman gaf de gegevens per telefoon door aan de luchtwachtcentrale in Zeist.

Constructie van de toren

Omdat men ervan uitging dat de torens slechts tijdelijk dienst zouden doen, bouwden ze deze in raatbouw. De firma Schokbeton uit Kampen maakte de geprefabriceerde betonnen elementen. Het was de bedoeling dat deze betonnen elementen nadien konden worden gebruikt voor de bouw van schuren en dergelijke.

Schuilkeldertje

Inmiddels lag een andere dreiging op de loer: de atoombom. De torens werden overgedragen aan de dienst Bescherming Burgerbevolking (BB). Vanaf de torens moesten waarnemers een mogelijke inslag kunnen lokaliseren en deze gegevens telefonisch doorgeven. Ter bescherming van het personeel werd in 1968 aan de voet van een groot aantal torens een atoomschuilkeldertje gebouwd. Zo ook in Nieuw Namen. De BB werd in 1980 opgeheven.

Behoud van de toren

De cementdekking van de betonwapening bleek bij veel luchtwachtorens onvoldoende. Als gevolg hiervan werd al vrij snel betonrot zichtbaar. De torens werden een gevaar voor de omgeving. Om die reden zijn de meeste afgebroken. De toren bij Nieuw-Namen bleef echter behouden. Theo van Duyse kocht hem voor het symbolische bedrag van vijftig gulden van de Stichting Behoud Natuur en Leefmilieu. Op haar beurt had de stichting de toren gekocht van de Dienst Domeinen. De bunker is gekocht van de gemeente Terneuzen voor het symbolisch bedrag van één gulden. De ondergrond van het Waterschap Hulster Ambacht. Eveneens voor het symbolische bedrag van één gulden.

Open Monumentendag

Zaterdag 14 september – 12.00 uur tot 17.00 uur
Zondag 15 september – 12.00 uur tot 17.00 uur

Molen

Groenendijk 2 in Kloosterzande

In Kloosterzande staat aan de Groenendijk een meer dan drie eeuwen oude molen. Het is een standaardmolen, het alleroudste type windmolen in de Lage Landen.

De naamloze molen van Groenendijk is waarschijnlijk rond 1770 gebouwd in Oliekot, nabij Kuitaart. De naam van het gehucht verwijst er mogelijk naar dat het om een oliemolen

ging. Omstreeks 1781 is de molen verplaatst naar de Groenendijk. Daar werd hij gebruikt als korenmolen.

Open Monumentendag

Helaas is de molen op dit moment buiten gebruik. Het is niet mogelijk om de molen van binnen te bezichtigen.

Molen

Frederik Hendrikstraat 75 in Kuitaart

In Kuitaart staat - nabij natuurgebied De Kleine Vogel een molen. Die draagt de toepasselijke naam Vogelzicht. De molen is een grondzeiler en dateert uit 1865. Omstreeks 2000 werd de molen gerestaureerd.

De molen en maalderij zijn verbonden door een smalspoor wat het complex uniek maakt. In de maalderij bevond

zich een petroleumvergasser uit 1904, deze is in 1943 ontmanteld en dient sindsdien als vertraging naast de snel draaiende elektromotor.

Open Monumentendag

Zondag 15 september - 12.00 uur tot 17.00 uur

Activiteiten tijdens Open monumentendagen

Het Meraki trombone kwartet is opgericht in 2022 en bestaat uit Hans de Doelder (alt- en tenortrombone) Arjen Pekaar (Tenortrombone) Rob Hartman (Bastrombone) en Corné van Stee (Bastrombone).

Zij brengen een gevarieerd programma met een klassieke basis. Onder andere werken van Bruckner, Mendelssohn, Gershwin en Bernstein zijn te horen.

Tijdens Open Monumentendag laat dit kwartet de veelzijdigheid van de trombone horen. Dit doen ze op verschillende plaatsen in de binnenstad van Hulst.

Optreden

Zondag 15 september van 13.00 uur tot 13.30 uur – Stadhuis

Zondag 15 september van 14.30 uur tot 15.00 uur – Stadstuin Bontehondstraat

Zondag 15 september van 16.00 uur tot 16.30 uur – Museum Hulst

Wandeling in de binnenstad van Hulst met gids

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Hulst bezet door de Duitse troepen. Tijdens de Open Monumentendagen zijn er wandelingen langs de verschillende locaties in de binnenstad van Hulst.

Vertrekpunt

Zaterdag 14 september om 15.00 uur – Poort stadstuin aan de Bontehondstraat

Zondag 15 september om 15.00 uur – Poort stadstuin aan de Bontehondstraat

Hava Naguila

Hava Naguila is een volksdansgroep uit Vogelwaarde en danst nationale en internationale dansen. Zondagmiddag verzorgen zij - in samenwerking met andere dans- en muziekverenigingen - een middagprogramma bij de Nieuwe Bierkaai. Het thema van de Open Monumentendag "routes, netwerken en verbindingen" sluit hierbij prima aan. Dans en muziek verbindt!

Optreden

Zondag 15 september om 13.30 uur – De Nieuwe Bierkaai in Hulst.

Stadswallen & Ravelijn in Hulst

In de twaalfde eeuw kreeg Hulst haar stadsrechten. Een stad moest kunnen worden verdedigd tegen de vijand. Daarom kreeg Hulst in de veertiende eeuw een aarden wal en gracht. Ongeveer een eeuw later verwoeste de Gentenaren die. Nieuwe vestingwerken werden aangelegd. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) veroverde de strijdende partijen over en weer de stad op elkaar.

Telkens als Hulst een nieuwe overheerser kreeg, werden de verdedigingswerken verbeterd of uitgebreid.

Zo ontstond een imposante vesting omgeven door wallen en grachten. Die grachten noemen we Vesten. Hulst heeft een Binnenvest en aan de zuidzijde ook een Buitenvest. In die vesten lagen ravelijnen. Dat waren verdedigings-eilanden. Er is er één bewaard gebleven. Die ziet u tijdens een wandeling op de stadswallen liggen, niet ver van de stadsmolen.

In totaal zijn de stadswallen zo'n 3,5 kilometer. Over de hele lengte ligt een wandelpad. Bovenop heeft u daar een prachtig uitzicht op de historische vestingstad.

In de jaren van weleer was men twee keer van plan geweest om de verdedigingswallen te slopen. Gelukkig ging dat niet door en kunnen we tot de dag van vandaag genieten van dit uniek stuk stadsgeschiedenis.

Zonnetrein in Hulst

De Zonnetrein rijdt op Open Monumentendag naar de kernen. Stap op aan de Grote Markt en rij mee naar de kerk in Hengstdijk. Daarna naar Kloosterzande om daar de molen aan de Groenendijk te bezoeken en de Hof te Zande Kerk. Tot slot gaat u langs bij de molen in Kuitaart. Daarna rijdt u terug naar Hulst.

Meerijden met de Zonnetrein? Dat kan. U stapt om 13.00 uur aan de Grote Markt in Hulst op. Onderweg is uitstappen mogelijk. Het eindpunt is weer de Grote Markt in Hulst.

Meerijden met de Zonnetrein?

Mail dan naar administratie.sbh@hulstnet.nl met hoeveel personen u mee wilt rijden. Doe dit onder vermelding van "zitplaats Zonnetrein OMD".

Open Monumentendag

Zondag 15 september   13.00 uur

Scan de QR-code voor alle informatie over deze route.

Veldkapelletjes in Oost-Zeeuws-Vlaanderen

In Oost-Zeeuws-Vlaanderen vindt u her en der in het landschap veldkapelletjes. Er is een route gemaakt die u langs de kapelletjes - gebouwd voor de maagd Maria - voert. U vertrekt vanuit Kloosterzande en fietst onder andere langs Kruisdorp, Duivenhoek, Graauw, Zandberg en Hulst. Ook fietst u een deel langs de Westerscheldedijk. Het is een veelzijdige route.

De route is te volgen via de fietsknooppunten. U volgt daarvoor de volgende route:

11, 17, 16, 59, 67, 66, 62, 49, 47, 46, 57, 15, 54, 12, 19, 11.

De kapelletjes vindt u op de volgende plaatsen:

Clinge – in het bos achter Malpertuuslaan 9
(nabij knooppunt 53).

Nieuw Namen – hoek Tybaertstraat / Veerstraat
(nabij knooppunt 60).

Zandberg – Willem Hendrikstraat – ter hoogte van de Beerweg (tussen knooppunt 62 – 66).

Graauw – bij overgang Dorpsstraat / Zandbergsestraat
(nabij knooppunt 67).

Lamswaarde – Boudeloodijk – ter hoogte van de Jacob de Waalstraat (nabij knooppunt 55).

Kloosterzande – Zoutelandsedijk 2
(tussen knooppunt 17 – 11).

Ossenisse – hoek Zeedorp / Langeweg
(nabij knooppunt 11 – 18).

Vogelwaarde – hoek Zuidweg / Vogelweg
(nabij knooppunt 54 – 15).

Vogelwaarde – hoek Margaretsedijk / Ravensweg
(nabij knooppunt 15 – 57).

Vogelwaarde – Kerkhofpad 3b / 3c
(nabij knooppunt 15 – 53).

Sint Jansteen – hoek Hogeweg / Tragel
(nabij knooppunt 52 – 79).

In Hulst is in de Lyceumstraat 20 de bel uit de kapel van het voormalig Liduina ziekenhuis te zien (nabij knooppunt 47).

COLOFON

Deze brochure stelden we samen met de grootst mogelijke zorgvuldigheid. Toch kunnen er geen rechten ontleend worden aan de inhoud ervan. Heeft u vragen over deze brochure? Neemt u dan contact op met een van de deelnemende gemeentes.

BankGiro
Loterij

Tekst

Deelnemers Open Monumentendag 2024

Redactie & druk

Gemeente Sluis, Gemeente Terneuzen,
Gemeente Hulst

Ontwerp

TiDi Media

Oplage

2000 exemplaren

Website

Voor meer informatie over de openingstijden, zie www.openmonumentendag.nl. De brochure is ook te downloaden als pdf op www.openmonumentendag.nl of via de volgende websites www.gemeentesluis.nl, www.terneuzen.nl, www.inulst.nl.

